

પુસ્કર મહાત્મનું ભાષાંતર

મુળ સંસ્કૃત ઉપરથી

ભાષાંતર કરનાર

મિશ્ર સાલગ્રામ શાસ્ત્રી હેડ પંડોત

ગવર્મેન્ટ કોલેજ

અજમેર

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

મંગલદાસ ગોવિંદદાસ પારિખ

અજમેર

પહેલી આવૃત્તી ૩૦૦૦ પ્રત

સુરત.

વિક્ટોરીયા પ્રેસમાં મંછારામ ઘેલાભાઈએ છાપ્યું

Registered for Copy Right and for Trans-
lation under the Government of India's
Act No. XXV of 1867.

વિક્રમ સંવત ૧૯૪૮ સને ૧૯૯૨

ક્રીંમત ચાર આના

૪૯૩૪

પુસ્કર મહાત્મનું ભાષાંતર

મુળ સંસ્કૃત ઉપરથી

ભાષાંતર કરનાર

મિશ્ર સાલગ્રામ શાસ્ત્રી હેડ પંડોત

ગવર્મેન્ટ કોલેજ

અજમેર

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

મંગલદાસ ગોવિંદદાસ પારીખ

અજમેર

પેઠેલી આવૃત્તી ૩૦૦૦ પ્રત

સુરત

વિક્ટોરીયા પ્રેસમાં મંછારામ ધેલાભાઈએ છાપ્યું

Registered for Copy Right and for Trans-
lation under the Government of India's
Act No. XXV of 1867.

વિક્રમ સંવત ૧૯૪૮ સને ૧૯૯૨

હીમત ચાર આજા

જાહેરખબર

આ પુસ્તક ૧૮૬૭ના ૨૫મા આકટ મુજબ રજીસ્ટર
કરાવી તેના સર્વત્ર હક તેના પસિદ્દ કર્તા
મંગળદાસ ગોવીંદદાસ પારીજી પોતાને
સ્વાધીન રાખેલ છે.

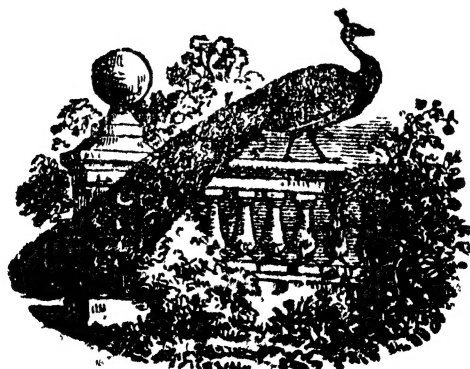
મં ગો. પા.

પ્રસ્તાવના.

આ તીર્થ માહાત્મનું ગુજરાતીમાં તેમજ બીજા પ્રાકૃત ભાષામાં ભાષાન્તર પ્રગટ થએલું નથી; અને ઘણાં જનતાલુઓના ત્યાં આવરો જવરો થાય છે પણ તેનું પુરતું માહાત્મ તઓના જાણવામાં આવતું નથી અને કદાચ કોઈ બ્રાહ્મણ પાસે વંચાવી સાંભળવા ચાહતો એટલા અવકાશ સુધી રહેવાનું બને નહીં એમ જાણી સર્વ લોકોને પુરતો લાભ મળી શકે અને સારી રીતે પુર્ણ જનતા થાય તે હેતુ થી મેં પ્રખ્યાત મીશ્ર જાલગ્રામ શાસ્ત્રી પાસે ભાષાન્તર કરાવી રા. રા. મોહનલાલ બેચરદાસની સહાયતાથી પ્રગટ કર્યું છે.

મંગલદાસ ગોવીંદદાસ પારીખ.

અજમેર આગ્રાદરવાજો.

૪૯૩૪

પુષ્કર માહાત્મ.

શ્રી ગણેશાયનમાં:

કુંડળીયો.

ધરિ ધ્યાન રાધા સ્વામીનું સજ્જન હીત વિચાર,
મહીમા પુષ્કરરાજની નિજ મતને અનુસાર,
નિજ મતને અનુસાર કહું જીવને સુખ દેવા,
ઠળી અથ થાએ સુદ્ધ, પ્રભુ પદ પામવા જેવા,
પામે મોહનલાલ સરવ સુખ મંગળકારી,
કહે છે સાલગ્રામ એજ છે વિનતી મારી.

ચોપાઈ.

સોમ સરીખું ચેતજ સોભે, જોઈ નિર્મળતા મુની મન લોભે,
ગજ વહલોવે સુંઢથી વારી, મગરમચ્છ ડોહોવે જળ ભારી
થાએ ક્ષીણ સ્વચ્છ પય જેવું, લાજે મન અતીસે કામધનુ.
વેદ ગાનમાં શ્રેષ્ઠ છે દિજ, વ્રત નીયમ કરી પુજે નીજ;
ઐંકારથી શોભે ત્રીલુવન ત્રાતા, શ્રષ્ટિકર પ્રહ્લા વિખ્યાતા;
તેની દષ્ટિ વડે પવીત્ર, પ્રસિદ્ધ થયું છે પુષ્કર નીત્ર;
વપુ જેનું અતી રમણ્ય શોભિત, કરે નારા અમંગલ નીત;
એવું નિર્મળ પુષ્કર વારી, પાપ હણી કરે પવિત્ર સુધારી

૩૫૧—હે માહા ભાગ્ય સુત પુત્ર, તમારી પાસેથી પ્રત્યક્ષ તિર્થનું મહાત્મ અમે સાંભળવા ઇચ્છીએ છીએ. હે લોભ હર્ષણુ-સુત, સાડાત્રણ દ્વાડ તીર્થથી જે દશ પવીત્ર અને પ્રસીદ્ધ થયેલા છે ને, ક્ષેત્ર, આર્ણય, નદી અને સરોવર એ ચાર ભેદથી ઉત્પન્ન થયેલ છે. હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ માહા ભાગ્ય, એમાંથી ક્ષેત્ર, આર્ણય, નદી અને સરોવર જે તમારા વિચારમાં શ્રેષ્ઠ હોય એનું વર્ણન કહી સંભળાવો. જે સાંભળવાથી આ સઘળા તિર્થોનું પુન્ય થાય અને માણસોનાં પાપો દુર થાય.

સુત—પૃથ્વિપર નૈમીષ તીર્થ, અંત્રિક્ષમાં પુષ્કર, અને ત્રણ લોકમાં કુરુક્ષેત્ર ઘણું પ્રખ્યાત છે. હે બ્રાહ્મણો આ ત્રણ તિર્થોનાં માત્ર દર્શનથી પાપ તરત નાશ થાય છે તો પછી તેમાં સ્નાન કરવાના મહીમાનું શું વર્ણન કરું.

૩૫૨—હે માહા મુની, આપે જે પુષ્કર તિર્થ કહ્યું તે અંત્રિક્ષમાં કેવી રીતે છે અને મનુષ્યાને કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. હે સુત પુત્ર, આજ એના મહીમાનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન કરો. જેવી રીતે ઉત્પન્ન થયું, જેણે બનાવ્યું અને જેટલા પ્રમાણથી સ્થિત છે એ પણ સંભળાવો.

સુત—હે વીપેન્દ્ર, આ ઉત્તમ તીર્થ પુષ્કર અનાદિ છે, પહેલાં દેવતાઓએ બ્રહ્માને પુછ્યું હતું તે વખતે 'બ્રહ્માએ જે કહ્યું તેનું હું આજ આપની પાસે કમથી વર્ણન કરીશ. આમાંથી વ-

ચલા તિર્થનું સ્મરણ કરવાથી પાપોનું નાશ કરવા વાળું છે. ત્રણ પવિત્ર સીખર અને પુષ્કર વીગેરે ત્રણ પ્રખ્યાત ઝરણુ છે તેનું કારણ હું જાણતો નથી. જ્યાં પાપને નાશ કરનારી પાંચ સરસ્વતી વહે છે. (બ્રહ્માના વચન) હે દેવોમાં શ્રેષ્ઠ એટલા માટે મેં ત્યાં જાણીનેઈને યજ્ઞ કર્યો. હે વીપ્ર આ સર્વે કથા પેહેલાં દેવ સમાજમાં સૃષ્ટીના સ્વજનાર બ્રહ્માએ કહી હતી તે કથા આજ હું તમને સાંભળાવું છું. એવીજ રીતે પુલસ્ત્યૃષીએ પુષ્કરના વિષયમાં જે સ્તોત્રો કહ્યા હતા, હે ત્રિગુ સંતાન, તે સર્વે સ્તોત્રો હું આપને કહું છું તે સાંભળો. દેવમાં જેવી રીતે મહાદેવ, પ્રાણી માત્રમાં પૃથ્વી, તેવીજ રીતે સઘળા તીર્થોમાં પુષ્કર શ્રેષ્ઠ મનાય છે. પર્વતોમાં જેવી રીતે મેરૂ, પક્ષીઓમાં જેમ ગરુડ એવીજ રીતે સઘળા તીર્થોમાં પુષ્કર મુખ્ય ઇષ્ટ છે. સર્વે તીર્થો સ્નાન અને દાન કરવાથી પવિત્ર કરે છે એમાં સંદેહ નથી, પણ પુષ્કર ફક્ત દર્શનથીજ ઝટપટ પાપનો નાશ કરે છે. જ્યાં ભીક્ષા તો સણગાર છે, નીવાશ તો પરમ તપ છે, મરણુ મહોત્સવ છે તો પુષ્કરની બરાબરી કોણ કરી શકે છે? અઘોર પાપ કરીને પણ જ્યાં પદ્મક્રયોગમાં સ્નાન કરવાથી મનુષ્યના પાપ દૂર થઈ જાય છે તો પુષ્કરની બરાબર કોણ થઈ શકે છે? ધામધી પીડીત અને તરસથી વ્યાકુળ માણસ પણ તેના જળમાં પ્રવેશ કરવાથી નિર્મળ થઈ જાય છે તો એવા પુષ્કરની બરાબરી શી રીતે થઈ શકે? પુરાતન કાળમાં માહાત્મા પુલસ્ત્યે

જેષ્ઠ કુંડના પવિત્ર જળમાં સ્નાન કરીને આ સ્તોત્રો ગાયા હતા એટલા માટે હે પ્રાણીઓમાં જેષ્ઠ, સર્વજ્ઞ, મોક્ષ અને હિતાર્થે વીમોચે હમેસાં સર્વ પ્રયત્નથી ઉત્તમરીતે સેવન કરવું જોઈએ, પુષ્કરાણ્યમાં જઈ શાક, મુગ અને ફળથી એક પ્રાણીને ભોજન કરાવે તો કોડ પ્રાણીને જમાડયાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

છતી શ્રી પદ્મપુરાણે પુષ્કર માહાત્મે પ્રથમોધ્યાય સમાપ્ત.

૩૫ી—પુષ્કરમાં પદ્મક યોગ થઈને સર્વે મનુષ્યાને કોટી ગુણ ફળ થાય છે તે જ આપે કહ્યું તો, હે માહા ભાગ, એ પદ્મકયોગનું ઠીક સ્વરૂપ અમને કહો, તે યોગ કયા સમયમાં થાય છે.

સુત—વિશાખા નક્ષત્રપર સુર્ય હોય અને કૃતિકાના ચંદ્ર હોય ત્યારે પદ્મક યોગ થાય છે અને પુષ્કર તીર્થમાં એવું મળવું કઠણ છે. હે દિગ્ગેમાં ઉત્તમ, જ્યારે કાર્તિકી કૃતિકા નક્ષત્રથી યુક્ત હોય અને સુર્ય વિશાખા નક્ષત્રપર નહીં હોય તો તે માહા કાર્તિકી કેહેવાય છે. મનુષ્યો એમાં પણ શ્રદ્ધાથી જેષ્ઠ પુષ્કરમાં સ્નાન કરી ખાર વર્ષના સ્નાનના સંપૂર્ણ ફળને પામે છે એમાં સંદેહ નથી.

પ્રાણીઓ—હે સુત નંદન, પુષ્કર આકાશમાં કેવી રીતે રહેલ છે અને તે મનુષ્યાને શી રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે તે અમને સંભલાવો.

સુતજી—હે દિવસ, જેવી રીતે મહા રૂષીઓ કહી
 ગયા તે મેં પહેલાં જેવું સાંભળ્યું છે તેવું સવિસ્તર વૃત્તાંત કહું
 છું. હે દિવસ શ્રેષ્ઠ, પુરાતન કાળમાં પુષ્કરમાં મનુષ્યો સ્નાન કરી
 પાપથી નિર્ધુક્ત થઈ સ્વર્ગમાં જતા હતા, આ અવસરમાં અ
 ગ્નિહોમ યજ્ઞ અને સર્વે ઉત્તમ કામ નષ્ટ થઈ ગયેલ છે; ન તો
 કોઈ દાન કરે છે, ન તો કોઈ વૃત કરે છે, ન તો કોઈ દેવ
 સંબંધી પુજન કરે છે, પેત કર્મ અને જપ વીગેરે સર્વે બંધ
 થઈ ગયેલ છે કારણ કે પુષ્કરમાં સ્નાન કરવાથી લોકો સ્વર્ગ
 જવા લાગ્યા. જ્યારે સઘળાં સ્થાન મનુષ્યોથી ભરી ગયાં ત્યારે
 દેવોના મનમાં ચીંતા થઈ. તેથી ઈંદ્ર આદિ સઘળા દેવગણ
 વિસ્તુ અને સીવને આગમ કરીને બ્રહ્માજીની પાસે ગયા અને
 બ્રહ્મ લોકમાં રહેનાર દુનીયાના સૃજનાર બ્રહ્મ દેવની અનેક
 પ્રકારથી વેદ્યુક્ત સ્તુતિ કરી દેવ બોલ્યા—હે દેવ, આપે જે આ
 પુષ્કર તીર્થ બનાવેલ છે તેના પ્રભાવે કરીને મનુષ્યોથી સઘળું
 સ્વર્ગ ભરાઈ ગયેલ છે. પાપી થઈને પણ હંમેસાં દેવતાઓન
 બરાબરી કરે છે. ન તો કોઈ મનુષ્ય યજ્ઞ કરે છે, ન તો કોઈ
 દાન કરે છે; હે ચતુરમુખ માહાભાગ, જે પ્રકારે અમારી અને
 પીતરોની તૃપ્તિ થાય તેમ કરો. હે પ્રભુ આ તીર્થને નષ્ટ કરો અ-
 થવા નિષ્ફળ કરો કે જેથી દેવોની પુજા જેવી રીતે પહેલાં લોકો
 કરતાં હતાં તેવી રીતે કરવા લાગે. શ્રાધ્ધાદિક કરવાથી પીતરોને
 પણ તૃપ્તિ થાય તેમ કરો. બ્રહ્મા બોલ્યા, વીખનું વૃક્ષ પણ રોષી

ને કોઈ કાપતું નથી માટે હે સુર લોક હું આ તીર્થને અંત્રિક્ષમાં રાખીશ. હે દેવ કાર્તિક સુકલપક્ષના અંતના પાંચ દિવસ છોડી ત્યાં (આકાશમાં) રહેશે. તે પાંચ દિવસોમાં મેં તેને ભુતળમાં સ્થાપવા નક્કી કર્યું છે, બાકીના કાળમાં આ પુષ્કર અંત્રિક્ષમાં રહ્યા કરશે. મંત્રોએ કરીને મનુષ્યના બોલાવે પૃથ્વીપર આવશે, ત્યારે સઘળાં તીર્થ પુષ્કરમાં રહેશે એમાં સંદેહ નથી. આ પ્રહ્લાના વાડ્યો સાંભળી સર્વે દેવલોક સ્વર્ગે ગયા.

૩૫૧—હે માહા ભાગ, તે મંત્રો કયા છે કે જે મંત્રો વડે પુષ્કર, પ્રાહ્લાણુ, ક્ષત્રીય, વૈશ્યોના હીતને વાસ્તે અંત્રિક્ષથી ઉતરી આવે છે.

સુતજી—હે પ્રાહ્લાણુમાં શ્રેષ્ઠ, આપોહીષ્ઠા ઇત્યાદિ ત્રણ મંત્રોથી બોલાવ્યા, પુષ્કર પ્રાહ્લાણુ ક્ષત્રીય, વૈશ્યના હીતાર્થે આવે છે, અથવા પ્રહ્લ નામના અષ્ટાક્ષર મંત્રથી આવાહન કર્યા મનુષ્યના સ્નાન સમયે અંત્રિક્ષથી આવે છે. હે દિવ્ય કાર્તિક સુકલ પક્ષની અંતમાં સઘળી વર્ણને માટે મંત્રથી આવાહન કરવાને યોગ્ય છતાં પણ પૃથ્વીપર રહે છે. એકાદશીથી લઈને પાંચ દિવસ સુધી જે કાંઈ હોમ, જપ, દાન કરે એ સર્વે અક્ષય થાય છે. હે દિવ્ય શ્રેષ્ઠ, ઉપરના કારણોથી પુષ્કર પૃથ્વી ઉપર હોવા છતાં અંત્રિક્ષમાં ગયું એ મેં આપને સત્ય કહેલ છે. હે ઉત્તમ જન, ત્યાં જે તીર્થો છે તે મુખ્ય મુખ્ય મુનીઓનાં આશ્રમ છે અને રાજા રૂપીઓના અસંખ્ય સ્થાન છે.

ત્યાં યજ્ઞનો પવિત્ર માત્ર તીર્થ, લીંગ અને અનેક પ્રકારના યજ્ઞ
 સ્થાન પગલે પગલે સ્થિત છે; જેની સંખ્યા ખેહસ્પતી આદિ
 સઘળા દેવ, 'બ્રાહ્મણો પાણુ સેંકડો વર્ષ લગીમાં ફિરી શકતા નથી.
 જ્યાં પંચત્રોતા સરસ્વતી સઘળા બ્રાણુઓના પાપને દુર કરવા
 ને વાસ્તે ખલ્લલોકથી આવો રહેલ છે. હે વીર, પુષ્કરમાં કનકા,
 સુપ્રભા, ચંદ્રા, નંદા, પ્રાચી સરસ્વતી અથવા પંચત્રોતા સ્થિત
 છે અને કલ્યાણ કરનારી વીશ્ણુપદ્મી ગંગા પગલે પગલે પર્વ-
 તોના સીખરોને ઘેરી મચ્છ કચ્છથી પુર્ણ જેષ્ઠ પુષ્કરમાં પ્ર-
 વેશ થાય છે, જેના દર્શન માત્રથી મનુષ્ય પાપથી મુક્ત થાય છે.
 શ્રાધ કરનાર અને સ્નાન કરનાર જો તે ખલ્લહત્યા કરનાર
 હોય તોપણુ જન્મથી તે માર્ગ સુધીના પાપથી મુક્ત થાય છે એમાં
 કાંઈ સંદેહ નથી. યજ્ઞ પર્વતના તીરપર જે નાગ તીર્થ પ્રખ્યાત છે
 ત્યાં સ્નાન કરનાર માણુસનું સાપ કરડવાથી પણુ મૃત્યુ થતું નથી
 સર્વ તીર્થોથી યુક્તપ્રાણીઓના પાપ નાશ કરવાવાળુ ચક્રતીર્થ
 નામે પ્રખ્યાત અને ઉત્તમ તીર્થ છે જ્યાં પ્રભુ વીળણુએ ચક્ર
 મુક્યું હતું. અહીંઆ હરીવાસરમાં પીંડ દેવાથી પીતરો પ્રશ્ન
 થઈ ઉત્તમ ગતિને પામે છે. અને વળી એષ્ઠ પુન્ય દેનાર માનવ
 તીર્થ છે જ્યાં સ્નાન કરવાથી મનુષ્ય ખીજી ગતિને પ્રાપ્ત થતો
 નથી. તેવીજ રીતે પીતરોને પ્રીય ગયાકુપ નામે પ્રખ્યાત તીર્થ
 છે, હે 'બ્રાહ્મણોમાં એષ્ઠ જ્યાં કાર્તિક પુનમના રોજ ખુદ ગયા
 તીર્થ આવે છે, ત્યાં કપીલા નામની પવિત્ર વાવ છે જેમાં

સુકલપક્ષની ચૌદશે સ્નાન કરવાથી મનુષ્યો કોઠથી મુક્ત થાય
 છે. ત્યાં 'શ્રદ્ધાએ સર્વે પાપના નાશ કરવાવાળાં શ્રેષ્ઠ, મધ્ય, અને
 કનિષ્ઠ નામના ત્રણ પવિત્ર કુંડ રચ્યા છે. અને વામદેવનું
 બનાવેલું સુમલા નામે એક કુંડ છે જ્યાં માત્ર નાહાવાથી સઘળાં
 પાપો ટળી જાય છે. જ્યાં પવિત્ર જમના નદી પોતે આવેલ છે,
 તે ગંગાની ખરોખરી કરી સર્વ પાપોનો નાશ કરે છે. ત્યાં
 સુંદીર પ્રસીધ્ધ રૂપ તીર્થ છે જ્યાં સ્નાન કરવાથી કદરૂપો મનુષ્ય
 સ્વરૂપવાન બની જાય છે. ત્યાં પ્રખ્યાત સોભાયમાન રૂદ્ર કુંડ
 છે જ્યાં સાવધાનપણે સ્નાન કરવાથી અત્યંત પુન્ય પ્રાપ્ત થાય
 છે. એવીજ રીતે યજ્ઞ પર્વતના તીરે પવિત્ર અગત્ય રૂષીના
 આશ્રમ છે જ્યાં સ્નાન કરવાથી ઘણું પુન્ય થાય છે અને સ્વર્ગ
 જાય છે. સુભ અને વૃદ્ધિ દેનાર મૃકંડ મુનીનો આશ્રમ છે
 જ્યાં રૂળનું દાન કરવાથી હમેસાં મનોર્થ સીદ્ધ થાય છે. હે દિવ્ય
 શ્રેષ્ઠ, ત્યાં પુલબ્ધે બનાવેલ તીર્થ છે જ્યાં ચૌદશ અને પુનમને
 રોજ સ્નાન કરવાથી પુન્ય થાય છે. ત્યાં વીળણુપદનામ મહા
 ઉત્તમ તીર્થ છે જેનો સ્પર્શ કરવાથીજ મનુષ્યની મુક્તિ થાય છે.
 ત્યાં પાપના ઐઘ ટાળનાર સર્વ લોકમાં પસીદ્ધ પ્રાચીસરસ્વ-
 તીના કીનારાપર દધીચ રૂષીનું આશ્રમ છે ત્યાં વળી મંકણુ
 માહાદેવનું આશ્રમ છે જ્યાં માહાદેવ હમેસાં વાસ કરે છે.
 હે પ્રાદ્યણામાં શ્રેષ્ઠ, મનુષ્યના સર્વે મનોર્થ સીદ્ધ કરનાર મારકંડ
 વીમ રૂષીનું મોટું આશ્રમ છે. હે દિવ્યમાં ઉત્તમ, એવીજ રીતે

ત્યાં એક પ્રેત તીર્થ છે જ્યાં સ્નાન કરવાથી માણસ કદી પણ પ્રેત થાનીને પ્રાપ્ત થતો નથી. તથા કલ્યાણ કરવાવાળા સમ રૂપીઓનું આશ્રમ છે જ્યાં કાર્તિકના અંતમાં સ્નાન કરવાથી સંસારમાં ફરી આવવું પડતું નથી. ખીજે રાજરૂપીના કુંડ છે જેમાં માત્ર નાહાવાથીજ પાપ દૂર થઈ જાય છે. અને વળી ત્યાં બહુ પુત્રદા નામે વિખ્યાત વાવ છે, જેમાં ફક્ત સ્નાન કરવાથી સ્ત્રી ગર્ભાણી થાય છે. તેવીજ રીતે દસાસ્વમેધ નામનું ખીજું ઉત્તમ તીર્થ છે જેના સંચાગથી અસ્વમેધનું ફળ મળે છે. બધાં તીર્થ યુક્ત સુંદર યજ્ઞ પર્વત છે જેના દર્શનથી સઘળાં પાપ નાશ થાય છે. ત્યાં પ્રભુ વીળગુએ યજ્ઞસ્થાનમાં દાનવ એક ને બાંધીને એના મહીમા ગાયો કે આજથી જે કોઈ પૃથ્વી ઉપર ઘુટાણીએ પડીને પુર્ણ ભાવથી આ યજ્ઞ પર્વતને નમસ્કાર કરશે તો દશ વર્ષનું ફળ પ્રાપ્ત થશે, અને પરમ પદને પામશે જે મનુષ્ય પુષ્કર જતી વખતે માર્ગમાં યજ્ઞપર્વતને જોઈ નમસ્કાર કરશે એને કોઈ પ્રકારે વીઘ્ન નડશે નહીં અને ફળ પ્રાપ્ત થશે. આજથી પ્રાણીઓના પાપ નાશ કરવાવાળા લાખ તીર્થ ત્યાં નીવાશ કરશે. અહીંઆં ત્રણ ઝરણા અને એટલાંજ સરોવર રહેશે. મારા ચર્ણના પ્રભાવથી સઘળા તીર્થ અહીંઆં પૃથ્વી પર મળશે. આ પર્વત સતયુગમાં અનંત, ત્રેતામાં લક્ષ ચોજન, દ્વાપરમાં દશ હજાર જેજન રહેશે અને કળીયુગમાં ધીરે ધીરે લઘુતાને પ્રાપ્ત થશે. આ મારો યજ્ઞ પર્વત હમેશાં વૃક્ષ અને જલ

સહીત રહેશે. સુતજી બોલ્યા, જગન્નાથે આ પ્રમાણે કહી
 સાખ-તીર્થ વાળુ એક તીર્થ બનાવ્યું. પછી પ્રસન્ન થઈને મેઘ
 સમ્મન ગંભીર વાણીથી બોલ્યા કે આ મારા બનાવેલાં તીર્થ
 સાત્રમાં વિખ્યાત થશે. પૃથ્વી ઉપર સઘળા પાપનાં નાશ
 કરવાવાળાં થશે. અહીંયાં જો કોઈ મનુષ્ય એકાદશીને રોજ લ
 ક્તીથી સ્નાન કરશે તો તેને લક્ષ તીર્થનું ફળ પ્રાપ્ત થશે. સુતજી ક-
 હે છે હે દિવ્વ, આ મેં તમને મુખ્ય મુખ્ય તીર્થ કહ્યાં છે. સઘળા
 તીર્થોની સંખ્યા સેંકડો વર્ષમાં પણ થઈ શકતી નથી. જેવી રીતે
 વરસાદની ધારા, આકાશમાં તારા, અને રેતનાં કણની સંખ્યા
 થઈ શકતી નથી તેવીજ રીતે પુષ્કરાર્ણ્યમાં યજ્ઞોપવીતની બરાબર
 પગલે પગલે અસંખ્ય તીર્થ છે તેની પણ ગણતરી થઈ શકતી
 નથી. એટલા માટે વિચારવંત માણસે પુષ્કરમાં એક જોજનની
 અંદર થુંકવું, લઘુસંકા વિગેરે કરવું ન જોઈએ.

ઈતીશ્રી પદ્મપુરાણે પુષ્કરમાહાત્મે દ્વિતીઆધ્યાય સમાપ્ત.

૩૫ી—આપે જો જોઈ, મધ્ય, અને કનીષ્ઠ નામના
 ત્રણ કુંડ કહ્યા ત્યાં કેવી રીતે યજ્ઞ થયો હતો તે અમને ક-
 હી સંભળાવો.

સુતજી—અવ્યક્ત જન્મો પ્રજા લોકમાં રહેનાર પ્રજા-
 ન એ ચીંતા થઈ કે હું યજ્ઞ કેવી રીતે કરું. આ મૃત્યુ લોકમાં
 જેવા બીજા દેવતાઓનાં તીર્થ છે તેવીજ રીતે ઘણુંજ પાવન
 કરે મારા નામનું પણ થવું જોઈએ. અડસટ્ સિવ શીવજીનાં

છે, વીસ્તુ, મહેન્દ્ર, અને બ્રીજ દેવતાઓનાં પણ અનેક સ્થાન
 છે એટલા માટે મારા નામથી પણ આ પૃથ્વિપર સ્થાન થવું
 જોઈએ. જ્યાં ઘણો મોટો યજ્ઞસ્થાન થઈ શકે, એવો શુભ વી-
 ચાર કરી મંગળ થાઓ મંગળ થાઓ, એમ કહી ઉત્તમ કમળ
 હાથમાં લેઈ પૃથ્વિ ઉપર ફેંક્યું. જ્યાં કમળ મેહેલું પડ્યું ત્યાંથી
 ઉછળીને બ્રીજ સ્થાનમાં પડ્યું, અને વળી ત્યાંથી ઉછળીને
 ત્રીજ સ્થાનમાં પડ્યું, તે સઘળા સ્થાનોમાં નિર્મળ જળ નીક-
 લી આવ્યું તેથી બ્રહ્માએ ત્યાં આવી તે સ્થાનોને પવિત્ર ઠરાવ્યા.
 એની વચમાં ચાર મુખવાળા બ્રહ્માએ પદ્મ સમાન પૃથ્વિને ઠી-
 ક કરી ત્રણ લોકને આનંદ આપતા થતા કહ્યું કે પૃથ્વિપર જ-
 ટલાં મારા કમળથી સ્થાન રચ્યાં છે તે ત્રણે લોકમાં પુષ્કર ના-
 મથી પ્રસીદ્ધ થશે, અને કમથી જેષ્ઠ, મધ્ય, અને કનીષ્ઠ ના-
 મથી પ્રખ્યાત થશે. હવે આ ત્રણે કુંડ મારા વચનથી મનુષ્યના
 પાપ નાશ કરવા માટે પ્રખ્યાત થશે એમાં સંદેહ નથી. એવું
 બોલીને બ્રહ્માએ યજ્ઞસ્થાનને વાસ્તે એક જોજન પ્રમાણમાં ભુમી
 ઠરાવી. ઇંદ્ર માર્ગથી ઉત્તરમાં પ્રાચી સરસ્વતી સુધી નંદાના
 પુર્વથી કન્યાસ્પ સુધી એક જોજનની અંદર પવિત્ર પુષ્કર નાંમે
 તીર્થ છે. એ સઘળા પ્રાણીઓને સ્વર્ગ, મોક્ષ, અને ધર્મનું દે-
 નાર તીર્થ પ્રખ્યાત થશે. અહીંઆ જોજનની અંદર કીટ, પતંગ,
 ગ, પસુ પક્ષી પણ મરીને પરમજાતીને પામશે.

ઈતી શ્રી પદ્મપુરાણે પુષ્કરમાહાત્મેત્રિતીઆધ્યાય સમાપ્ત.

૩૫૧—હે સુત, સૃષ્ટી કર્તા બ્રહ્માએ જે યજ્ઞ અહીંમાં કર્યો તેના રૂત્વિજ, (યજ્ઞ કરાવનાર) અને સભાસદ કોણુ કોણુ હતા તે અમને સાંભળાવો. હે સુત પુત્ર, એ યજ્ઞનું સ્વરૂપ, અને સઘળું વૃતાંત વીસ્તારથી કહો. અમને સાંભળવાની બહુ અભીલાસા છે.

સુતજી—ઈંદ્રે જ્યારે જાણ્યું કે બ્રહ્માજીની યજ્ઞ કરવાની ઇચ્છા છે ત્યારે સઘળા દેવતાઓને સાથે લઈ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેવી રીતે ભગવાન મહાદેવ પણ પોતપોતાના ગણને લઈ આવી પહોંચ્યા. ત્યારે બ્રહ્મા સર્વે દેવતાઓને આવેલા જોઈ મનુષ્યનો ધર્મ ધારણ કરી નમ્ર થઈ હાથ જોડી બોલ્યા હે સુરમેષ, આપ ભલે પધાર્યા. મારા ઉપર મોટી કૃપા કરી. આપ આપના સુંદર સ્થાનપર વિશ્રામ કરો, જ્યાં મંત્રાથી આપને બોલાવ્યા જાય ત્યાં સર્વે પધારજો. દેવો બોલ્યા, હે પદ્મ સંભવ, આપનું આ પ્રમાણે બોલવું ઘટીત નથી, કેમકે, આપજ સર્વે દેવતાઓના પુજ્ય અને સ્તુતી કરવા યોગ્ય છો બીજાનું કોઈ નથી. આપની કૃપાથી અમે સર્વેને યજ્ઞમાં ભાગ મળે છે. આપને હાથ જોડી ઉભા થએલા જોઈ અમને ઘણું આશ્ચર્ય લાગે છે. બ્રહ્મા બોલ્યા કે મનુષ્યને યજ્ઞ કરવાનો અને દેવતાઓને તેના ભાગ લેવાનો અધીકાર છે, એટલા માટે જ્યાંલગી હું પૃથ્વીપર યજ્ઞ કરું ત્યાંસુધી મને મનુષ્ય સમજો. હે દેવતાઓ, હું મનુષ્ય ભાવ ધારણ કરી યજ્ઞ કરું છું. આપ જેવી રીતે મનુષ્યના

યજ્ઞમાં ભાગ લે છે તેવીજ રીતે દેવતારૂપ ધારણુ કરી મારા
 યજ્ઞનો ભાગ લેજો. હોમ કરતી વેળા મન્ત્રોથી ઘોસાવ્યા આવજો
 અને બાકીના સમયમાં યજ્ઞના કામમાં મારી સાહાયતા કરજો.
 મનુષ્ય રૂપ અથવા મૃત્યુભાવ ધારણુ ઉત્તમ બ્રાહ્મણોની સ્નાન,
 ભોજન પુર્વક સેવા કરજો. દેવ બોલ્યા, હે પદ્મજ નેણુ નેણુ
 આપની સાહાયતા કરવી જોઈએ તે અમોને બતાવો જેથી સૌ
 પોતપોતાને કામે લાગી જાય. આપના કલ્યાણની વૃદ્ધિને વાસ્તે
 સૌ પોતપોતાના કામ સાવધાન થઈને કરે, નહીં તો યજ્ઞની
 આહુતીમાં સિંથીલતા થશે. બ્રહ્માએ કહ્યું, હે કુબેર તમારે એ
 કામ છે કે ધન અનેઅનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર જે માંગે તેને વખતસર
 પહોંચાડવાં. હે વીશ્વકર્મા, તમે ઉતાવળથી યજ્ઞસ્થાનમાં મંડપ
 અને સર્વે દેવતાઓને માટે મનોહર સ્થાન બનાવો. હે વાસુદેવ,
 આપ સીવને સાથે લઈ યજ્ઞમાં બેસી કર્તવ્ય અને જે અકર્તવ્ય
 હોય તેના સેવકોને ઊપદેશ કરજો. હે સીવ ગણુ તમે સર્વે સસ્ત્ર
 ધારણુ કરી ભુત, યક્ષ, અને પિસાચોથી યજ્ઞની રક્ષા કરો. હે
 બ્રહ્મસ્પતિ, તમે યજ્ઞના કામમાં બ્રાહ્મણોની પરિક્ષા કરી વર્ણને
 યોગ્ય જે હોય તેમને તેમના યોગ્ય કાર્યમાં લગાડો. હે વાયુ,
 તમે એક દિવસમાં ફરીને ત્રણુ લોકમાં મારા યજ્ઞમાં પધારવાને
 દિવ, દેવ, નાગ ગંધર્વ અને ગુહ્યકાઓને નીમંત્રણુ કરી આ-
 વો. હે ઈંદ્ર, તમારે સઘળા દેવોને સાથે લઈ બ્રાહ્મણોની
 સ્નાનથી તે પછી મિત્રા મુખીની સેવા કરવી જોઈએ. હું સઘળા

કામો તમારે આધીન કરી સાવીત્રીને સાથે લઈ મૌનવૃત્ત ધારણુ કરીશ, એટલામાટે તમારે બધાએ સાવધાન રહેવું જોઈએ. સઘળા દેવતાઓએ પોતપોતાના કામમાં સાવધાન રહેવું જોઈએ કે નથી યજ્ઞ, ખલ્લભોજન, અને કામોમાં કોઈ પ્રકારનું વીધન આવે નહીં. હે સુરેશ્વર, અહીંયાં જે કાંઈ મળી શકે તે સઘળું વીશેષ માનીને મારા વચ્ચના પ્રમાણુ દેવું જોઈએ. ઈતીશ્રી પદ્મપુરાણુ પુષ્કર માહાત્મે ચતુર્થોધ્યાય સમાપ્ત.

સુતજી—આ વખતે વિશ્વકર્મા આવી નત્ર થઈ ખલ્લા પ્રત્યે યોધ્યા કે મહારાજ યજ્ઞ મંડપ સિદ્ધ થઈ ગયેલ છે. કુંડ આદિ યજ્ઞની વેદિ, પત્નિશાળા, સભાસદાને યેસવા સારુ શુભ સ્થાન બનાવેલ છે. હે પ્રભુ, હવે જે કાંઈ કરવાનું હોય તેનીચાચ કરો. એટલામાં પ્રહસ્પતિએ આવીને પ્રાર્થના કરી કે હે દેવ, વેદના જાણનાર રૂત્વિજ પ્રધાર્યા છે એમની પુજા કરો, આપનું કલ્યાણ થશે. હવે યજ્ઞના સમય થવા આવ્યો છે.

કૃષ્ણી—પ્રહસ્પતિએ જે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણોને પસંદ કર્યા તે માંથી કોને કયા કાંમમાં લગાડયા તે અમને સંભજાવો.

સુતજી—૩ગવેદીઓમાં શ્રેષ્ઠ ભૃગુરૂષીને ત્યાં હોતા (આહુતી દેનાર) બનાવ્યા. મરીચી અછાવાક, સુગતીમુની ગ્રાવ-સ્તુત, પુલસ્ત્ય અધવર્યુ, અત્રી પ્રતિષ્ઠાતા, મુનીઓમાં શ્રેષ્ઠ સ-નાતન રૈવ્ય રૂષી ઉન્નેતા બનાવ્યા. નારદ પ્રહ્લી, ગર્ગમુખી બ્રાહ્મ

જાણંસી, ભરદ્વાજ અગ્નિધ, અને પારાસરહોતા, સાક્ષાત ગૌતમ
 મુની ઉગ્રીદગાતા, ગોભીલ મુની પ્રસ્તોતા, સાંડીલ્ય મતાહતા
 અને એવીજ રીતે અંગીરા રૂપી મુખ્યજ્ઞાણ થયા. આ યજ્ઞના
 કામને વાસ્તે સોળે રત્વિજ્ઞેને વસ્ત્ર આલુષણથો કુખેરે મુસોભીવ
 કર્યા. પછી પ્રજ્ઞા આ સર્વેની પુજા વેદાક્ત વીધીથી કરી હાથ
 જોડી બોલ્યા. હે દિવ્યોત્તમ, હું આપની સરણે આવ્યો છું.
 આપ સરવે યજ્ઞ કર્મમાં દીક્ષાને વાસ્તે કૃપા કરો. હું
 સુંદર યજ્ઞ સંચયન અગ્નિદ્રોમ કરીશ. આ મારો યજ્ઞ સ્વ
 ઘળા વિઘ્નથી મુક્ત થઈ સીઢીને પ્રાપ્ત થાય. તે વખતે
 સઘળા પ્રાજ્ઞણો બોલ્યા બહુ સાર એમજ થશે. પછી ઉત્તમ મુ-
 હુરત આવ્યું ત્યારે અધવર્ચુ શ્રેષ્ઠ પુલસ્ત્યે યજ્ઞના રથપર વાંસ-
 ના પાત્રમાં સૌમ મુકી અવ્યક્તજન્મના પ્રજ્ઞાના મસ્તક ઉપર
 સ્થાપન કર્યું તે વખતે સિદ્ધ, કિન્નર, અને ગુહ્યક વાજાં વ-
 ગાડવા લાગ્યાં, ગંધર્વ ગાન કરવા લાગ્યા, અને પ્રાજ્ઞણો વેદની
 ધુન કરવા મંડ્યા. પુલસ્ત્ય અરણ્યી ને (એક જાતનું લોકકું થા
 ય છે) લેઈને પત્નિ, પત્નિ, એવા ઉંચા સ્વરથી શ્રેષ્ઠ પ્રાજ્ઞણો
 ને હાજર હતા તે પ્રત્યે બોલ્યા. આ વખતે પ્રજ્ઞાએ પત્નિ-
 લાવવા સાર શ્રેષ્ઠ મુની નારદને મોકલ્યા. ચુક પ્રીય નારદ ધર્મ
 ક્ષીરે જઈ પ્રજ્ઞાની સ્ત્રી સાવીત્રીને કલ્પે કરાવવાનાં વચ્ચ-
 ના યુક્તિથી કહ્યાં. હે સુરેશ્વર, પીતાએ મને તમારી પાસે મોક-
 લ્યા છે અને પોતે યજ્ઞમંડપમાં ગયા છે, પણ હે સુરેશ્વર મું

એકલી ત્યાં જવાથી અનાથની પેઠે માલમ પડીશ. વાસ્તે જે કાં-
 ઇ દેવોની સ્ત્રી આવનારી હોય તેઓને સાથે લઈ ચોતરફ ઘેરા-
 ચેલી રહી યજ્ઞમાં દેવી સમાન સોભાયમાન થાઓ. મુની એટ-
 નારદ સાવિત્રીને આ પ્રમાણે કહી, પછી પીતાની પાસે જઈ કહ્યું
 કે મેં તેને યોજાવી પણ તેના અભીપ્રાય કાંઈ ઢીલો માલમ પડે છે.
 બ્રહ્માએ નારદનાં આવાં વાક્યો સાંભળી ક્રોધાતુર થઈ પુલસ્ત્યને
 સાવિત્રીની પાસે ફરીથી મોકલ્યા, હે વત્સ, તું જઈને આવા ઢી-
 લા સ્વભાવવાળી સાવિત્રીને લેઈ આવ. હું માથા ઉપર સોમના
 ભારથી થાકી રહ્યો છું હવે યજ્ઞના કામનો સમય વીતી રહેવા
 આવ્યો છે. યજ્ઞમાં સોમપાનનું મુકુરત થોકુંજ બાકી રહ્યું છે.
 બ્રહ્માના આવા વચનો સાંભળી પુલસ્ત્ય રૂષી, સાવિત્રી ઘરનાં કા-
 મમાં લાગી હતી ત્યાં જઈ પહોંચ્યા, અને કહેવા લાગ્યા કે હે
 માહારાણી, આપ કેમ નીરાંતે બેઠા છો ? યજ્ઞનો સમય ઘણો
 વીતી ગયો છે થોડોકજ વખત બાકી છે માટે આપ સોમના ભા-
 રથી દુખી અને દેવોથી ઘેરાયેલા બ્રહ્મા બેઠા છે ત્યાં ચાલો. સા-
 વિત્રી બેઠ્યાં, તમારા પીતા સઘળા દેવોની સાથે છે. હું એકલી
 અનાથ કેવી રીતે આવું. માટે પીતાને જઈને થોડીવાર થોભવા-
 નું કહો, એટલામાં હું ઈંદ્રાણી, પાર્વતા, લક્ષ્મી, અને બીજા
 દેવોની સ્ત્રીઓને સાથે લેઈ જલદી આવું છું. સર્વેને યોજાવવા
 વાયુને મેં મોકલેલ છે એથી તેઓ જલદી આવશે એમ
 તું તારા પીતાને જઈને કહે. મુતલબ યોજ્યા તેણે પણ જલદી

આવીને સોમના ભારથી પીડીત બ્રહ્માને કહ્યું કે હે જગન્નાથ એ તો ઘરના કામમાં લાગેલ છે, આવતી નથી. મેં કહ્યું ત્યારે મને એવો જવાબ આપ્યો કે દેવતાઓની સ્ત્રીઓને સાથે લઈ યજ્ઞમાં આવીશ. હે સુત શ્રેષ્ઠ એનું આવવું કંઈ સુસ્ત જણાય છે, માટે આપને જેમ ઘડીત દેખાય તેમ કરો. યજ્ઞમાં સોમપાનનો વખત આછો થતો જાય છે અને સવિત્રી તો ઘરના કામમાં ગુંથાયેલી છે. બ્રહ્મા વિનય પૂર્વક ઉભેલા ઇન્દ્ર પ્રત્યે બોલ્યા કે, હે ઇન્દ્ર, તું જલદી જઈ કોઈ કન્યાને લઈ આવ કે જેથી સોમપાનનો વખત ચાલ્યો ન જાય. સાવિત્રી તો ઘરના કામમાં ગુંથાઈ રહી છે. આ યજ્ઞ હું બીજી સ્ત્રી સાથે અવશ્ય કરીશ. હે બ્રાહ્મણો, આવ. બ્રહ્માના વચનો સાંભળી તરત ઇન્દ્ર કન્યાની સોધ કરવા ચાલ્યો, એવામાં તેણે, જણે છાસનો ઘડો માંથા ઉપર ધરેલો છે, ચંદ્રમાના જેવા મુખવાલી, કમળનયની, સર્વે લક્ષણોથી ભરપૂર ભરજોખન અવસ્થામાં આવેલી ગોપ કન્યા જોઈ. ઇન્દ્રે તેને પૂછ્યું હે કમળલોચની તું કુંવારી છે કે પરણેલી, અને તું કોની પુત્રી છે તે મને કહે. કન્યા બોલી આપનું કલ્યાણ થાઓ, હું ગોપની કન્યા છાસ વેચવા આવી છું. આપને જો છાસ જોઈએ તો સુલ આપી લઈ જાઓ પાર ન લગાડો. આ સાંભળી ઇન્દ્રે તેનો છાસનો ઘડો પૃથ્વી ઉપર ફેંકી દઈ તેને પકડી લીધી. અને તેને રૂઢન કરતો સ્થિતીમાં તરતજ ગાયના મુખમાં સાંખી પુકેથી કાઢી લીધી. મછી પુસી

સઘળા દેવતાઓની સમક્ષ તેને વેગે લઈ જઈ 'બ્રહ્મા' પ્રત્યે
 ૧. હું સુરચેષ્ઠ, સુંદર રૂપવાન, સર્વે સુલક્ષણથી ભરપૂર આ
 આપને વાસ્તે લાવ્યો છું. આને ગોપની કન્યા બાણી
 કરવા ગૌના મુખમાં નાખી પુઠેથી ખેંચી લીધેલ છે.
 એ કહ્યું કે 'બ્રહ્માણુ અને ગાયનું કળ ખરું જોતાં એકજ
 હોય તેના એ ભાગ કરેલા છે, એટલા માટે ગૌના ઉદરથી
 તે બ્રહ્માણી થઈ ગઈ. હે દેવ યજ્ઞ કરવાને માટે તમે
 સ્વિકાર કરો કે જેથી યજ્ઞમાં પાનના સમય વીતી ન જાય.
 બ્રહ્મા ગૌમુખમાં પ્રવેશ કરી ગુદા માર્ગે આ નીકળેલી છે તે
 તમારી સ્ત્રી ગાયત્રી નામે પ્રસીદ્ધ થશે. બ્રહ્મા બ્રહ્માણી કે
 બ્રહ્માણુ આપ સર્વે કહો કે આ ગોપકન્યા ચેષ્ઠ બ્રહ્માણી પતિ-
 ભારા ધરના ચોગ્ય થઈ! બ્રહ્માણુ બ્રહ્માણી, એ ગોપ જાતી ટળી
 બ્રહ્માણી થઈ. અમારા કહેવાથી હે બ્રહ્મા, આપ એનું જ
 બાણી ગ્રહણ કરો. સુત બ્રહ્માણી, હે દ્વીજ, ત્યારે બ્રહ્માણી
 મસ્તક ઉપર ધારણ કરી વીધી પુર્વક પાણી ગ્રહણ કર્યું.
 બ્રહ્માણી ગ્રહણ કરવાથી દેવી પવીત્ર થઈ, ધર્મ સૌભાગ્યની દેનાર લો
 પ્રખ્યાત થઈ, જે મનુષ્ય ત્યાં શ્રદ્ધાથી કન્યાદાન કરે તેરાજસુય
 અશ્વમેધના પુર્ણ ફળને પામે. જે કન્યા ત્યાં પતીની સાથે
 ગ્રહણ કરે તે ધ્રુવતી પતિવ્રતા અને સૌભાગ્યવતી રહેશે.
 જેતમ, જે માણસ ત્યાં પૌંડદાન કરે છે તેના પીતરો પીત
 નાહી તૃપ્ત થાય છે.

શ્રી પદ્મપુરાણે પુરુષર માહત્તમે પંચમોઽધ્યાય સમાપ્ત.

સુત—ચતુરાનન આ પ્રમાણે ગાયત્રી મીનું પાણી
 ત્રહણ કરી પ્રસન્ન થઈ યજ્ઞ મંડપમાં બેઠા. ગાયત્રી પાણી નીંદિત
 બોપ જાતી ટળી સુંદર અરણીને માથા ઉપર ધરી ચાલી. વાજા
 વાગી રહ્યાં, મનોહર રાગથી ગંધર્વ ગાયન કરી રહ્યા અને વેદ-
 નો નાદ સ્વર્ગ સુધી પહોંચ્યો. સઘળા દેવ અને બ્રાહ્મણોને સાથે
 લઈ બ્રહ્મા ગાયત્રી સાથે મનુષ્ય ધારણ કરી યજ્ઞ મંડપમાં
 બીરાજમાન થયા. આ વખત બ્રહ્માએ હજમત કરાવી. પછી
 વીશ્વકર્માએ ગાયત્રીની સીખા બાંધી પુલસ્ત્યે ગુલરનો દંડ
 લીધો. શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણોએ મંત્રથી સોંગડાંવાળું મૃગ ચર્મ ધારણ
 કર્યું. મૈનવૃત ધારણ કરેલી ગાયત્રીને પત્નીશાળામાં રાખી
 એની કોડમાં મુજની મેખલા બાંધી. પછી દેવતાઓની આજ્ઞા
 લઈ રત્વિજ સાથે હોતાએ યજ્ઞકર્મ આરંભ્યો શ્રેષ્ઠ વીમોના ચાર
 કર્મ સંપાદન કરવામાં પ્રવર્ગના વખતે કોઈ નાગો વીકૃત
 મુખવાળો અધોરી ઓપરી હાથમાં લઈ બોજન માંગવા
 આવ્યો તેને જોઈ ઘણા અચંપો લાગ્યો. શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણોએ તુ-
 ચ્છકાર કરી તેને ડરાવ્યો તોપણ એકદમ અન્યાય કરી યજ્ઞ-
 મંડપમાં ઘુસી આવ્યો. સભાજન બોલ્યા અરે અલીમાની ઓ-
 પરી લઈ નાગો ઘડંગા જેવો યજ્ઞકામમાં વીલંબ કરાવવા ય-
 જ્ઞમંડપમાં તું ક્રમ ઘુસી આવ્યો ? હે મુર્ખ જ્યાંલગી બ્રહ્મા,
 ઈન્દ્ર, દેવલોક અને શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણો કોપાયમાન ન થાય ત્યાંસુધી
 માં જલદી બાહાર ચાલ્યો જ. અધોરી બોલ્યો હે દિવ શ્રેષ્ઠ, બ્રહ્મા-

તો યજ્ઞ સાંભળી હું ભુખ્યા ઘણે દુરથી આવ્યા છું. શા-
 કાર મને ખરું ખોટું સંભળાવે છે ? અનાથ, આંધળા, દરીદ્ર
 જેમાં તમ થાય તેજ યજ્ઞ કહેવાય, નહીં તો દશનુ સત્યાનાશ ક
 રનારા થાય છે એમ બ્રાહ્મણો કહે છે. અન્નથી રહીત દશને ભ
 રમ કરનાર, મંત્રહીણુ દીજ્ઞેનો નાશ કરનાર દક્ષણા વીનાન
 યજ્ઞમાનને મારનાર યજ્ઞ સિવાય કોઈ શત્રુ નથી. 'બ્રાહ્મણો ખો
 ટ્યા જો તું ભોજન કરવાને આવ્યા હોય તો આ પાકશાળા-
 માં જ્યાં તપસ્વી લોક ભોજન કરી રહ્યા છે ત્યાં જલદી જા. દી-
 ન આંધળા કપણુરાત દીવસ અહીં આ આવે છે કોઈને મના નથી
 જો તારે ધન અથવા વસ્ત્રની ઇચ્છા હોય તો દાનશાળામાં જ્યાં
 ધનપતી ખેડેલ છે ત્યાં જા. હે અચોગ્ય મહામુર્ખ યાચકોન
 ચારે કોર ભીડ થઈ છે તો બ્રહ્માના યજ્ઞની તું કેમ નીંદા કરે છે ?
 હે દિવ્ય શ્રેષ્ઠ, આ પ્રમાણે કહેવાથી તે અધોરો ખોપરી જમી-
 ન ઉપર ફંકીને દીપકની માફક અલોપ થઈ ગયો. રત્વિજ્ઞે ખો-
 ટ્યા, ખોપરી યજ્ઞમંડપમાં પડી છે તેથી યજ્ઞ શી રીતે થાય. હે
 શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણો તમે તેને ફંકી દો. આ પછી દિવ્ય શ્રેષ્ઠ સભા-
 જનાએ એક બ્રાહ્મણને કેટલીકવાર કહ્યું ત્યારે તેણે લાકડીથી
 ખોપરીને સભા બાહાર ફંકી દીધી. એટલે ત્યાં એક એવીજ
 બીજી ખોપરી પેદા થઈ. તેને ફંકી દેવાથી પાછી તેવીજ ત્રીજી
 પેદા થઈ. આ પ્રમાણે સેકડો, હજારો, લાખો, કરોડો, અબજો
 થઈ ગઈ. જેથી બધી તરફથી યજ્ઞસ્થાન ભરાઈ ગયું (આથી યજ્ઞ

કર્મ કરનારાઓએ જોપરીના ઢગલા નેઈ આખા યજ્ઞમંડપમાં હોહો મચાવી) ત્યારે બ્રહ્માએ ધ્યાન ધરી જોયું તો માલમ પડ્યું કે આ બધું માહાદેવજીનું કરતવ્ય છે, તે હાથ નેડી આદરમાનથી સીવજી પ્રત્યે બોલ્યા કે આપ આખું કામ કરી યજ્ઞની હાની સા સાફ કરો છો ? હે સુરેશ્વર, આ બધી જોપરીઓને દુર કરો ? આપના નીકટ રહેવા છતાં પણ યજ્ઞમાં વીલંબ થાય તે ચોગ્ય નથી. આ સાંભળી ભગવાનચંદ્રેશ્વર ક્રોધાયમાન થઈ બોલ્યા હે પીતામહ, આ, જે મારૂં અતી પવિત્ર પાત્ર ભોજનને વાસ્તે છે તેને આ નીચ બ્રાહ્મણ બ્રહ્મ કેમ સમજે છે ? અને જવા મંત્રોથી હવી બીજા દેવાને માટે હોમાય છે તે મંત્રોથી મારે સાફ અગ્નિમાં હોમ કેમ નથી કરતા ? એટલામાટે જો યજ્ઞનું કામ વીધીથી પૂરું કરવાની ઇચ્છા હોય તો સઘળું હવી જોપરીમાં રાખી હોમવું જોઈએ. વળી વીશેષ કરીને મારા ઊપદેશથી અગ્નિહોમ કરવો જોઈએ નહીં તો આ યજ્ઞ પુરો થશે નહીં. બ્રહ્મા બોલ્યા, હે દેવાના સ્વામી, આપનાં અસંખ્ય અનેક રૂપ છે અને સઘળા ધ્યાનને ચોગ્ય છે. હે ત્રીલોચન, આ આપનું માહાવૃત અદ્વૈત રૂપ છે અને યજ્ઞનું કર્મ દ્વૈત રૂપ છે, એટલા માટે એને યજ્ઞ હવી દેવું લોકમાં નીંદીત છે, અને વેદ સંમતીમાં પણ તેની નીંદા કરેલ છે. હે ત્રીલોચન આપનું વચન હું ટાળી શકતો નથી. હે સુરેશ્વર, આજથી દીજ લોક પુરોડાસ (એ ક પ્રકારનું હવી) વીગેરે માટીના પાત્રમાં બનાવસે. હે સુરેશ્વર,

આપનું સ્માર્ણ કરીને સત રૂદ્રિય હોમ કરશે. સઘળા યજ્ઞોમાં વીશેષ કરીને તેના જય થયા કરશે. સલા મંડપમાં અટમટ અ-
ન્યાય કરી આપે પ્રવેશ કર્યો. એટલામાટે પુષ્કરમાં તમારી અ-
ટમટેશ્વર નામથી પ્રસીધી થશે, એટલું યોલી બ્રહ્માએ તરતજ
માહાદેવના અટમટેશ્વર નામના લીંગની પ્રતિષ્ઠા કરીને કહ્યું કે
જે કોઈ મનુષ્ય જોઈ કુંડમાં સ્નાન કરી આ લીંગની પુજા ક-
રશે તે પરમ ગતીને પામશે. કારતક સુદ ૧૪નો રાત્રે સાવધાન
મનથી આ સ્થાનમાં જગરાણુ કરશે તો બ્રહ્મહત્યાદિક પાપોથી
મુક્ત થશે. બ્રહ્માનું આ પ્રમાણે યોલવું સાંભળી ખુસી થઈ
સીવજીએ સઘળી ઝોપરીઓ હરી લીધી. અને તે સુવૃત બ્રાહ્મ-
ણો યજ્ઞના કામમાં લાગી ગયા.

છતિ શ્રી પદ્મપુરાણે પુષ્કર માહાત્મે ષષ્ઠાધ્યાય સમાપ્ત.

સુતજી—આ પ્રકારે પુષ્કરમાં યજ્ઞ બ્રહ્મા કરે છે તે
સાંભળી તે યજ્ઞ કેવો હશે કે જેમાં બ્રહ્મા યજ્ઞમાન છે એમ
વસ્તુ થઈ ઘણા આશ્ચર્યથી દક્ષિણ દેશવાસીઓનાં ટોળેટોળાં
આવી પહોંચ્યા. કોઈના તો કાન ઊંચા થયેલા, કોઈ મોટા કાન
વાળા, કોઈનાં નાક વાંકાં થઈ ગયેલાં, કોઈ મોટા પેટવાળા, કોઈ
મોટા દાંતવાળા, કોઈ મોટા હોઠવાળા, કોઈ મોટા માંથાવાળા,
કોઈ ચીમઠાં, કોઈ લાંબી ગરદનવાળા, કોઈના પગ ફાટી ગયેલા,
આવા લોકો આવીને, હે મુનીશ્રેષ્ઠ, નીરમળ જળથી ભરેલ જેમાં
કમળ ખીલી રહેલ છે એવા પુષ્કરને જોઈ તરસ અને થાકથ

એકદમ નાહાવા પડ્યા. સ્નાન કરી બહાર નીકળી પોતાને જો-
વા લાગ્યા તો કદરૂપ બદલાઈ કાંમદેવ જેવું રૂપ બનેલ
જોયું. ત્યારે અચ્ચો પામી ખુસી થઈ અંદરોઅંદર કહેવા લા-
ગ્યા કે અહીંઆ સ્નાન કરવાથી આ ઉત્તમ રૂપ મળ્યું છે એટ-
લા માટે આ રૂપ તીર્થ નામથી સઘળા પાપનો નાશ કરવાવાળું ત્ર-
ણલોકમાં પ્રખ્યાત થશે. જે ત્યાં ઘણી શ્રદ્ધાથી સ્નાન કરી જળથી
પીતરોનું તરપણુ કરશે તેને ગયામાં શ્રાધ્ધ કરવાથી જે ફળ
થાય છે તેથી પણ અધીક થશે. જે લોક અહીંઆ સ્નાન કરી દા-
ન કરશે તે જન્મોજન્મ રાજ્ય થશે એમાં સંદેહ નથી. અમે તો
હવે અહીંઆંજ નિવાસ કરીશું ખીજું ગમે તેવું તીર્થ હશે તો-
પણ જઈશું નહીં આવું કહી ભોજન કરી તે સરોવરની બન્ને
તરફ નીચમથી રહેવા લાગ્યા અને યજ્ઞોપવીત્ર માત્ર તીર્થ સ્થાપન
કર્યાં, સુતજી બોલ્યા હે દિવ્યચ્રેષ્ઠ, અહીંઆં પાદ માત્ર તીર્થમાં
પેહેલાં સ્પર્શ કરવાથી નોંદીત જળ પણ સુંદર થઈ જાય છે.
જે માણસ નીબકામ થઈ શ્રદ્ધાથી અહીંઆં સ્નાન કરશે તે સીદ્ધી
અને પરમ મંગળ પામશે. આ પ્રમાણે સઘળા મુનીઓએ તે
મોટા સરોવરના વીભાગ કરી સાયંકાળના મોટાં કર્મો ત્યાં કરી-
ને સાંજની વખત જ્યાં 'વ્રહ્મા થાકેલ યજ્ઞમાં બેઠા હતા ત્યાં ગ-
યા. ઇન્દ્રાદિ દેવો ભક્તિથી તેમને પૂજે પડ્યા અને તેઓ
પણ સર્વેને નમસ્કાર કરી તેમની આગળ બેસી ગયા. હવે યજ્ઞ
કર્મની વીચીત્ર કથા સરૂ થવા માંડી; એમાં સોમપાનનું કોઈ વી-

જીન કરતા હતા અને કોઈ તેને વીપરીત કહેતા હતા. એક ને
 પક્ષને સીદ્ધ કહેતા હતા તેમાંથી બીજા મીમાંસક, લોક ક્રોધથી લાલ
 આંખો કરી દોષ કાઢતા હતા. બીજા શ્રેષ્ઠ 'બ્રાહ્મણો ને
 સારી પેઠે જાણતા હતા તે મધ્યસ્થ વિવાદ છોડી યથાર્થ પોતાના
 વિચાર જણાવતા હતા. માહા વીર પુરોડા સચ્ચરયન પ્રાસનાદિક
 કર્મમાં બીજા લોક પોતાના પક્ષ લેઈ વિવાદ કરતા હતા. યજ્ઞ-
 ના વીવાદમાં લાગેલા આપસમાં સ્પર્ધા રાખનાર બ્રાહ્મણોની.
 આ પ્રમાણે રાત વીતી ગઈ.

ઈતી શ્રી પદ્મપુરાણે પુષ્કર માહાત્મે સપ્તમોધ્યાય સમાપ્ત

સુતજી—ત્યારપછી નીર્મળ પ્રાતઃકાળ થયો. સુર્યનાર-

ણે દર્શન દીધાં. બ્રાહ્મણો શ્રેષ્ઠ પુષ્કરમાં સ્નાન કરી 'બ્રહ્મા પ્રત્યે
 યોગ્યા કે પુષ્કરવાસી મનુષ્યોએ દ્વાદશીને રોજ પ્રાચી સરસ્વતી
 કે જ્યાં તેત્રીસકોડ તીર્થ વીધ્યમાંન છે ત્યાંહાં વીશેષ કરી સ્નાન
 કરવું જોઈએ. હે દેવોમાં શ્રેષ્ઠ, આજ ત્યાં મધ્યાન ક્રીયા કરી
 પછી પીતરોનાં તરપાણુ કરી યજ્ઞના તરપાણુ કરી યજ્ઞના કામમાં
 લાગીશું, આપ કૃપા કરી આજ્ઞા આપો. ત્યારે 'બ્રહ્માએ વીચાર
 કરીને કહ્યું, જાઓ પાણુ જલદી આવજો નેથી કામનો આરંભ
 થઈ જાય. તેઓ તરતજ પ્રાચી સરસ્વતી કે જેનાં બંન્ને કીનાર,
 બાર, ઈંદુદી, કાસમરી, કાકડી, કેર, અને બીજાં મુનીઓનાં વાવેલાં
 અજાયબી સોભાયમાન થઈ રહ્યાં હતાં અને જેની આસપાસ મુ-
 નીઓના આશ્રમો આવી રહ્યાં હતાં તે પ્રાચી સરસ્વતીને જોઈ

ઘણા પ્રસન્ન થયા. તીર્થમાં નાહી સાવધાન મનથી દેવ પીતરોના તર-
 પાણુ કર્યા પછી તેમની નજરે થોડે દુર એક આશ્રમ પડ્યું કે
 જ્યાં નાલીઓ અને સાપ, સીંહ અને હાથી, ખીલાડી અને ઊંદ-
 ર ખેલી રહ્યાં હતાં તે આશ્ચર્ય જોઈ આશ્રમમાં ગયા, તો ત્યાં
 મંકણુક મુનીને જોયા. તે પવીત્રીને વાસ્તે દર્બને સુધ કરતા હતા.
 તે વખતે દર્બથી આંગળી કપાવાથી સાગનો રસ ચુવા લાગ્યો.
 એ જોઈ મુની ઘણા પ્રસન્ન થઈ વેગથી ઊભા થઈ તીર્થને માટે
 ચોતાને ઘેર આવી ચોગ્ય મુનીઓથી વાતચીત કર્યા વીના એકદમ
 નાચવા લાગ્યા. એના નાચવાથી સંકર, 'બ્રહ્મા, અને વિષ્ણુ સી-
 વાય આપું જગત નાચવા લાગી ગયું. તેના પ્રભાવથી તે શ્રેષ્ઠ
 મુનીઓ પણ નાચવા લાગ્યા. આવી વીટમાણા જોઈ 'બ્રાહ્મણ દો-
 કી નાચતા નાચતા દોડીને યજ્ઞમંડપમાં આવ્યા. તેઓને નાચ-
 તા જોઈ સીવ, 'બ્રહ્મા, વિષ્ણુ સીવાય દેવતા અને મનુષ્ય જોઈ
 ત્યાં ખેડા હતા તે સરવે નાચવા લાગ્યા. બ્રહ્મા બોલ્યા, હે શ્રેષ્ઠ
 'બ્રાહ્મણો આ શું છે કે તમે સર્વે દેવ સહીત યુગના અંતમાં
 ખુશી થઈ નાચી રહ્યા છો ? 'બ્રાહ્મણો બોલ્યા હે મહારાજ અમે
 અને દેવ પોતાની ઇચ્છાથી નાચતા નથી, પણ આનંદની વાત
 સાંભળી અમે નૃત્યનું સંઘળું કારણ કહીએ છીએ. પ્રાચી સરસ્વ-
 તાના તીરપર મંકણુક રૂપી રહે છે તેના હાથ દર્બથી કપાતાં
 તેમાંથી સાગનો રસ નીકળ્યો તેના પ્રભાવથી ચર અચર સંઘળું
 જગત નાચી રહેલ છે. વાસ્તે આપ જાતે જઈ તેને વારો

કે જેથી પર્વતોના સીખરો પૃથ્વી ઉપર ન પડે, સમુદ્ર પોતાની
 માઝા ન મુકે, વૃક્ષ ઉખડી ન જાય, અને સ્થાન ચલાયમાન ન થાય.
 આ સાંભળી બ્રહ્મા પાસે ઉભેલા સીવજી પ્રત્યે બોલ્યા, હે સંકર
 તમે જલદી જઈ મુનીને નાચતા ખાજો. સંકર બ્રાહ્મણનું રૂપ
 ધરી ત્યાં જઈ બોલ્યા હે તપસ્વી, તપનો નાશ કરનાર નીંદીત
 નૃત્ય કેમ કરો છો? તે છોડી દા. જે બ્રાહ્મણ અહીંનાં નાચી પો-
 તાનુ ગુજરાન કરે છે તે બ્રહ્મ કર્મથી નીંદીત થઈ નકી નર્કમાં
 જાય છે. મંકલુક બોલ્યા હે વીપેન્દ્ર, મારા તપના પ્રભાવથી સી-
 હીના ચીન્હ રૂપે હાથમાંથી સાગનો રસ નીકળે છે તે તમે કેમ
 નથા જોતા? હે દિવ્યેશ્વર, હું ન તો રાગથી, ન તો ઉન્માદથી,
 ન તો ગુજરાન વાસ્તે, ન તો લોભને વાસ્તે નાચુ છું કે જેથી
 તપનો નાશ થાય. જે બ્રાહ્મણ ધણી ભક્તીથી આનંદીત થઈ
 નૃત્ય કરે છે તેના કર્શનથી બ્રહ્મહત્યા કરનાર પણ મુક્ત થાય છે
 એમાં કાંઈ સંદેહ નથી. આ સાંભળી સંકરે હૃદયે તેના દૃષ્ટાંત
 પોતાના અંગુઠા ઉપર તર્જની આંગળી મારી, તેથી ખરફ જેવી
 સફેદ ભસ્મ નીકળી, જેથી તે વખતે ત્યાં સઘળી પૃથ્વી સફેદ થઈ
 ગઈ ત્યારે તે બ્રાહ્મણને કહ્યું કે હે રથીશ્વર જો આ મારા અંગુ-
 ઠાના આગલા ભાગમાંથી ભસ્મના ઢગલા નીકળે છે તો પણ
 હું નાચતો નથી. હે વીપ તું થોડો સાગનો રસ નીકળવાથીજ
 નાચે છે એ તને ધન્ય તું નથી. મુત્ય બોલ્યા, આ ધણા આ-
 માની વાદ જોઈ મુની ધણા મુકીત થઈ ગયા અને સમાધી

અઘાતી તેમને માહાદેવ જાણી સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરી હાથ જોડી
 બોલ્યા હે દેવ, તારા દોકમાં આ આપનું કાર્ય છે બીજા કોઈ-
 ની સક્તી નથી કે જે હાથના અગ્ર ભાગમાંથી આટલી ભસ્મ
 કાઢી શકે. શ્રી સીવજી બોલ્યા, હે વીર તે મને આજણ્યો. બીજા
 કોઈ આજણી શકે નહીં. તું તપમાં વીઘ્નકારક નૃત્યને છોડી દે !
 તને નૃત્યમાં તત્પર જાણી હું આવ્યો છું. વર માગ કે જેથી
 મારું દર્શન વૃથા ન જાય. તારું કલ્યાણ થશે. મંકલુક બોલ્યા
 ધ્યાનમાં તત્પર જોગીઓને પણ કદી આપના દર્શન થતા ન-
 થી તે મને થયાં એ વર સમાનજ છે. હે દેવેશ, મોટા મોટા
 યજ્ઞ કરવાવાળા મનુષ્યોને સ્વપ્નામાં પણ આપના દર્શન દુર્લભ
 છે. શ્રી માહાદેવ બોલ્યા, હે મુનીવરોત્તમ તોપણ તમે મારી પાસે
 મનવાંછીત વર માગી મારું દર્શન સફળ કરો. મુની બોલ્યા હે
 દેવોમાં શ્રેષ્ઠ જ્યારે આપને મને વર દેવોજ છે તો હે પરમેશ્વર
 હું જે કહું તે સઘળું અહીંઆં થવું જોઈએ. કારતક સુદમાં
 જે મનુષ્ય પ્રાચી સરસ્વતીમાં આવી સ્નાન કરે, પીતરોનું તરપણ કરે
 તે આપની કૃપાથી સઘળા પાપથી મુક્ત થાય. હે સુરસત્તમ, આજ,
 હું મેશાં અહીંઆં રહો, અને હે દેવના ઇશ્વર એવીજ રીતે મારા
 તપનો નાશ ન થાય. માહાદેવજી બોલ્યા હે વીર, કારતક સુદી બા-
 રસને દીવસે અહીંઆં હું જરૂર આવી રહીશ અને આ તારાથી
 તારા તપની હાની નહીં થાય. જે મનુષ્ય આ પ્રાચી સરસ્વતીમાં
 અઘાતી કારતક સુદી બારસને દીવસે સ્નાન કરશે, હે કૌર્મીચક્ર,

તેના સાત જન્મના પાપનો નાશ થશે. જે મનુષ્ય અહીંયાં થોડું પણ સોનું આપશે તેને સુવર્ણમેઘ યજ્ઞનું ફળ થશે. જે અહીંયાં શ્રધાથી ભોજન વસ્ત્ર દશે, તે સરોરમાં જેટલાં રોમ છે તેટલા યુગો લગી સ્વર્ગમાં રહેશે. હે દીજ, તેમાટે અહીંયાં વસ્ત્ર, અન્ન, ચાંદી અને સુવર્ણ દાન દેવું જોઈએ કેમકે અહીંયાં થોડું દાન કરે ઘણું ફળ મળે છે જે બ્રાહ્મણ અહીં- ભક્તીથી સત રૂદ્રી કરશે તે એજ વખતે સર્વે પાપોથી છુટી નીર્મળ થઈ જશે. જે કોઈ અહીંયાં એકાગ્ર ચીતે સ્નાન કરી સા ગાયત્રીના જપ કરશે તે જન્મ મૃત્યુ અને પુઠાપાથી છુટી સીવની પાસે જશે. જે પ્રાચી સરસ્વતીના કીનારા ઉપર દહુ ત્યાગ કરશે તે પોતાના કરેલા પાપોથી મુક્ત થશે. કીડા, પતંગ, પથ્થુ, અને પક્ષી પણ અહીંયાં મરવાથી પરમ ગતી પામશે. ઘાળથી દુખી, તરસથી પીડાયેલ પણ અહીંયાં પ્રાચી સરસ્વતીના જળનાં સ્નાન કરવાથી શ્રેષ્ઠ ગતીને પામશે. સુતજી બોલ્યા તે ભગવાન એવું કહી અંતરંગ્યાન થઈ ગયા; મંકણુક પણ નૃત્ય છોડી તપ કરવા લાગ્યા, અને સાવધાનપણે કેટલાક કાલ લગી તપ કરી સીવમાં જઈ મળ્યા. જે કોઈ દુર દેશનો વાસી હોવા છતાં પણ આ આશ્રમમાં સ્થાપેલા મહાદેવના સ્નાન કરી દર્શન અથવા સ્પર્શ કરે તો તરત શરીરનો નાશ કરનાર પાપથી તે મુક્ત થાય છે.

ઈતીશ્રી પદ્મપુરાણે પુરુષર મહાત્મને આશ્રમોધ્યાય સુમાપ્ત.

સુતજી—આ પ્રકારે મંકણકના નૃત્યથી નીવૃત્ત થયા પછી ઈષ્ટ કૃળના દેનાર પીતામહનો યજ્ઞ વૃધીને પહોંચ્યો, જે યજ્ઞ મોટા મોટા આચાર્યો અને મોટા મોટા દાનવોથી યુક્ત હતો. હે દિગ્ગતિમ, ત્યાં એક યુવાન એક બહુએ જે કામ કર્યું તે તમોને સંભળાવું છું. જેષ્ઠ કુંડમાંથી ભયાનક જળના સાપ લઈ કેટલાક બ્રાહ્મણો પાસે નાંખ્યા. તેથી તે સાપ જલદી જલદી આડા અવળા ફરતા યજ્ઞના કામમાં સેકાપલા બ્રાહ્મણોને ડરાવવા લાગ્યા. ત્યારપછી તે સરપોએ મોટા યજ્ઞમાં બેઠેલ હોતાને જોઈ ચારે તરફથી તેના શરીરને ઘેરી લીધો. તે પ્રાશ્વિતના ભયથી સ્થાનથી ખસ્યો નહીં, બધાએ જી બીકથી યજ્ઞમાંથી દ્રષ્ટિ ખીજી તરફ દોડાવી. સભામાં બેઠેલા બ્રાહ્મણોએ કટીલ સાપના ભયથી ભારે હાહાકાર મચાવ્યો. વીનીતમિત્રા વરુણના કામમાં લાગેલ પિતાને સાપથી લપટાએલા જોઈ તેના પુત્રે પેલા બહુનાં ચરિત્ર જાણી દોષીત થઈ શ્રાપ દીધો. હે દુર્બુદ્ધિ, તેં સભામાં સાપ ફેંક્યો તેથી મારા વચ્ચે કરી તું સીધા સાપ થા. બહુ બોલ્યો હે દિવ્ય મેં તો હસવા માટે જળના સાપને અહીંઆં ફેંક્યા હતા, કાંઈ તમારા પીતાપર વેરથી ફેંક્યા નહોતા, તો મને શ્રાપ શા માટે દા. છો? આ વખતે તે સર્પ તેના શરીરને છોડી બીજા ગયો. તેને પણ ડર લાગ્યો. તે સનાતનનો પુત્ર બહુ પણ સર્પ થઈ ગયો. દુઃખ અને શોકથી યુક્ત બ્રાહ્મણોથી શિસમણા, જેના નેત્રમાં આંસુ આવી રહેલ છે તે બહુની બાજુએ જઈ સાકારા મણુમ

કરી ગદ ગદ વાણીથી બોલ્યા, હે નાથ, હું પ્રહ્લાનો પૌત્ર અને
 સનાતનનો પુત્ર છું. તમારા પુત્ર માહાત્મા સ્થવને મને શ્રાપ
 દીધો છે. હે પ્રાહ્મણુ શ્રેષ્ઠ, હું નિર્દોષ છું, માટે મને શ્રાપથી બચા-
 વો ? આ વચન સાંભળી કૃપાળુ ભૃગુ બોલ્યા, હે બાળક, તેં આ
 પ્રાહ્મણુને શ્રાપ દઈ બોલ્યું કામ કીધું. વાંખથી ભરેલો સર્પ પણ
 મારો તીરસ્કાર કરી શકતો નથી તો આ વાંખ રહિત સર્પ શું
 કરે ? આ પ્રાહ્મણુ મારા ઉપર વેરથી સાપ ફંક્યો નહોતો.
 એટલા માટે આ પ્રાહ્મણુનો શ્રાપથી જલદી મુક્ત કરો. સ્થવને
 કહ્યું, જો સમુદ્ર મર્યાદા છોડે, સુર્ય શીતળ થઈ જાય, ચંદ્રમા
 ગર્ભ થઈ જાય તોપણ મારું વચન મિથ્યા થાય નહીં. આનું
 આવું હઠભરેલું બોલવું સાંભળી પ્રહ્લા પોતે આવ્યા કે જ્યાં
 પોતાના પૌત્ર સર્પ રૂપે હતો. પ્રહ્લા બોલ્યા હે પૌત્ર, તમારે કોઈ
 મકારે વીવાદ ન કરવો જોઈએ. પેહેલા મારી વાત સાંભળો કે
 જથી તમને સર્પ ચોની મળી. પેહેલાં નાગોનાં નવ કુળ રચ-
 વાની મારી ઈચ્છા હતી તે મર્યાદા વાળી પૃથ્વી ઉપર પછી ત-
 મારું કુળ થશે. મંત્ર અને ઔષધથી યુક્ત મનુષ્યને પીડીશ નહીં.
 આખા જગતમાં તારી મોટી પુજા થશે. અહીંયાં પર્વતના તીર
 ઉપર આપથી નીકળેલો આચમનને યોગ્ય જળનો કુંડ છે ત્યાં બે-
 સી તપ કરનાર કરકોટક નાગ તને કન્યા આપશે. એનાથી
 પૃથ્વી ઉપર સમવાદ આ નવમા કુળની રચના થશે. શ્રાવણ
 વદી પાંચમને રોજ તમારા કુળની મોટી પુજા થશે. આજથી આ
 કુંડ પૃથ્વી ઉપર સદાના પ્રાપ્તો નાથ કરનાર નાગ તીર્થ ના-

મથી પ્રખ્યાત થશે, જે અહીંયાં પાંચમને દિવસે સ્નાન કરી તમારી પુજા કરશે તે મનવાંછિત ફળ પામશે. પુત્રની કામનાવાળી સ્ત્રી પાંચમને દિવસે સુર્યોદય વખતે ફળ હાથમાં લઈ ભક્તિયા સ્નાન કરશે તો તેને વંશની વૃદ્ધિ કરનાર શ્રેષ્ઠ પુત્ર મળશે. સુતજી બોલ્યા. અવ્યક્તજન્માપ્રજ્ઞાના આવા વચનોથી તે ચંચળાં નીમંત્રણ કરેલા બીજા નાગો પણ આવ્યા. વાસુકી, તક્ષક પુંડરીક, કસોદર, કંબલ, અસ્વતર, શેષ, અને તાર્ક્ષક. આ બધાએ વિનયપૂર્વક નમસ્કાર કરી પ્રહ્લદેવ પ્રત્યે બોલ્યા, હે પિતામહ, આપની આજ્ઞાથી વાયુએ નીમંત્રણ કરી અમને બોલાવ્યા છે. અમે આપની સાહ્યતા કરવા આવ્યા છીએ. આપ અમને આજ્ઞા આપો કે અમે આપની સેવામાં તૈયાર થઈએ. પીતામહ બોલ્યા, હે માહા સરપો આપ દોકથી મારી સાહ્યતા એટલીજ છે કે આપ નાગરાજના પર્વત ઉપર જલદી જઈ નાગ તીર્થમાં ચત્નથી રહો. જે દુર્ઘ મારા ચંચળાં દુષ્ટતાથી વિઘ્ન કરવા આવે તે રાજસ અથવા પીસાચ અથવા ભુત અથવા મનુષ્ય હોય તો તેને તરત ખાઈ જાઓ. હે નાગો આ અમારા ચંચળાં રક્ષા છે. હે નાગ આ શ્રેષ્ઠ કામ કરવાથી તમારી કષ્ટપુષ્કની પાંચમ પુજા થશે. જે માહાભાગ્ય માણસ તમારો રાફડો આવણુ વધી પાંચમને રોજ પુજશે તેને તમારો ભય રહેશે નહીં. સુતજી બોલ્યા, એ નાગોએ પીતામહને પ્રણામ કરી અહુ સાંઈ એક કહી સનાતનના પુત્રને સાથે લઈ નાગતીર્થની રક્ષા કરી. ત્યારથી તે

તીર્થ નાગતીર્થના નામથી પ્રસિદ્ધ થયું. જે ભક્તિથી સ્નાન કરનાર મનુષ્યના સર્વે મનર્થ પુર્ણ કરે છે. જે ત્યાં એકવાર શ્રદ્ધાથી સ્નાન કરી સનાતન આદિ પુત્રોની પુજા કરે, દીજને જમાડે તે સાત જન્મ સગી તેટલું સ્થાન પામે છે. ભુત, પીસામ્ય, વીરોષ કરી ડાકણો, રોગ અને શત્રુના ભય રહેશે નહીં. જે બ્રાહ્મણ પાસે વંચાવી ભક્તિથી સાંભળશે તેને વર્ષ લગી સાપ કરડશે નહીં. જે બ્રાહ્મણ નાગથી ડંસેલા માણસની સન્મુખ નાગતીર્થનું માહાત્મ વાંચે તો કારમો ડંસેલા પણ ઉતરી જાય છે. પુસ્તકમાં લખેલું નાગતીર્થનું માહાત્મ જ્યાં રહેશે ત્યાં સાપ આવશે નહીં. ઈતીશ્રી પદ્મ પુરાણે પુષ્કરમાહાત્મે નવમોધ્યાય સમાપ્ત.

ચુત્રમ્—ચમના કાંમમાં લાગેલા તે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણોને, આ પ્રમાણે બીજે દિવસ વીતી ગયો. હૃદિજ્જેતમ, ત્રીજે દિવસોં તેરસને દિવસે જેષ્ઠ પુષ્કરમાં સવારમાં સ્નાન કરી દીક્ષા લોધેલા બ્રાહ્મણ. બ્રહ્મમાની પાસે આવી બોલ્યા, આ વનમાં તેરસને દિવસે બહુ પુન્ય દેનાર કયું તીર્થ છે કે હે પીતા મહા, જ્યાં અમે મધ્યાન સેવન કરીએ. બ્રાહ્મણના આ વચ્ચનો સાંભળી બ્રહ્મા બોલ્યા, અહીંમાં પશ્વીમમાં ખનુરજ વનમાં સઘળા પાપનો નાશ કરનાર પ્રાચી અમે નંદા સરસ્વતીનો સંગમ છે. જે પ્રજા કરતક મુદી ૧૩ ને દિવસે સાવધાન મનથી સ્નાન કરશે તે ઉત્તમ ગતિમાં પામશે. જે બ્રાહ્મણ તે દિવસે શ્રાધ્ધ કરશે તે પોતાના નહીંત પાછલી સાત પિછીજાને તારશે. જે ત્યાં સાવધાન થઈ

સઘળી સામગ્રી સહીત પ્રાણશ્યુને ગૌદાન કરે તે કરીને ત્યાં જન્મ નહીં હો. હે દિવ્ય શ્રેષ્ઠ, ત્યાં ગૌદાન વીશોષ કરી કરવું જોઈએ કેમકે ત્યાં ઘેનુરૂપ નંદા, નદીરૂપને પાત્ર થઈ હતી. જે પુરૂષ ત્યાં ગૌદાન કરે છે તે ગૌનાં શરીરમાં જોટલા રૂપો છે તેટલા પેહલા થઈ ગયેલા અને તેટલા પછી થનાર કુળના પુરૂષોને તારે છે. સુતેજી બોલ્યા, અવ્યક્ત જન્મમાં ઘણાના આ વચનો સાંભળી પ્રસન્ન થઈ નંદા સરસ્વતી તરફ ગયા. ત્યાં સ્નાન કરી વીધીથી સઘલા પીતરોને તરપણું કરી જળમાં પોઢનાર નારાયણનાં દર્શન કરી ચણ સ્થાનમાં પાછા આવ્યા. ત્યાર પછી દેવોને પ્રસન્ન કરવા ને વાસ્તે વેદાક્ત વીધીથી ચણનું કામ કેમથી કરવા લાગ્યા. હે દિવ્યેત્તમ, મનુષ્યોએ અહીંઆ મુંઝ, કેશ મુડાવવા ન જોઈએ, કેમકે અહીંઆ ઘણાનો ચણ નીત્ય છે અને હેદિજ શ્રેષ્ઠ, પુષ્કરમાં વીખણું, ઘણા આદી દેવતાઓનાં સ્થાન અને સીવસંમ પગલે પગલે સ્થાપેલાં છે જોટલા માટે માહાત્મા સોડોએ ચાલ નનીઅંદર મુંડન, વીણાબીજ અને મળનો ત્યાગ કરવો જોઈએ હતી આ પદ્ય પુરાણે પુષ્કરમાહાત્મે દશમોધ્યાય સમાપ્ત.

કૃષ્ણી—હે સુવ પુત્ર, આપે આ જે નંદા સરસ્વતી કહી તે પેહલાં ઘેનુરૂપ થઈને નદી શી રીતે થઈ ?

સુતેજી—હે વીરેન્દ્ર, જેનું સ્મરણ કરવાથી પાપનો નાશ આવે એવી નંદા નદીની કથા આપને કહું છું. પરમધર્મીકે શરૂ જ્ઞાનપાત્ર દેવ દિવ્યજ્ઞ મમંબન નાંમે રાજા થયો. એનું

રાજમાં દુર્ભીક્ષ, દરીદ્રતા, રોગ, દુઃખ અને શત્રુથી પરાજયનું ના-
મજ નોહોતું. એક દિવસે ક્ષત્રીય ધર્મજાણી ખનુરોના વનમાં
જઈ ધનુષ લઈ શીકાર ખેલવા લાગ્યા. તેણે એક હરણી જે
પોતાના નાના બાળને ધવડાવી રહી હતી તેના ઉપર કાન લગી
ધનુષ તાણી તેના પેટમાં માર્યું. એ તીર હરણીના પેટ
માં થઈ સરસર કરતુ દરમાં જેમ સાપ પેસે છે તેમ
પૃથ્વીમાં પેસી ગયું. હવે લોહીથી ભરેલી ખનુરના વન
માં પડેલ હરણી મર્ણુ સ્થિતીમાં જાણી ચારે તરફ જોવા
લાગી. તે મૃગાણી ધનુષ હાથમાં લેઈ ઉભેલા તેજસ્વી પુરુષને
જોઈ તેને ઘાતકી જાણી કંઠે પ્રાણુ આવી રહ્યાં છતાં લડથડતી
વાણીથી બોલી. હે પાપી તેં કે બુધીએ આ શું દુષ્ટ ક્રમ કર્યું કે
નાના બચ્ચાંવાળી નીરાંતે બેઠેલ મને મોટા બાણથી મારી ? હું
મરી જઈશ તેના મને કાંઈ પશ્ચાતાપ નથી, પણ આ બચ્ચાં જે
માત્ર દુધ પીને રહે છે ઘાસ પણ ખાવા શીજ્યાં નથી તેની ચી-
તામાં છું, એટલા માટે મારી સાથે તેનું પણ પાપ તને લાગ
શે. તે બન્નેના વધ કર્યો તેથી તું આ વનમાં વાઘ થજે. સુત
બોલ્યા, આ રાજ મહા શ્રાપને સાંભળી બ્યાકુળ થઈ ધનુષને
પૃથ્વી ઉપર પટકી મૃગાણી પ્રતે બોલ્યા, હે વનચર, પોતાના ધર્મ
પ્રમાણે આચરનાર દોષ રહીતને તું કેમ શ્રાપ દે છે ? તું પાપથી
કેમ નથી ડરતી ? બ્રહ્માએ શીકારના વીનાદને માટે હરણુ અને
ચંજને માટે પશુ બનાવ્યાં છે એવું સનાતન શ્રીતીમાં છે. હું સુર્ય

વંસી પ્રભંજન નામે રાજા છું તે તું સાચુ માનેતો પાપથી મારી રક્ષા કર. મૃગણી ખોલી ખદ્ધાએ ક્ષત્રીઓના મારવા વાસ્તે હુરણુ બનાવ્યાં છે એ તે કહ્યું તે સત્ય છે પણ તે ખુશામતી વીધી છે. ક્ષત્રીય, સુધ રહેલ, રોગી, તરસ્યો જળમાં ખેઠેલ, દુધ પીતા મૈથુન કરતા, મૃગને મારેતો પાપી થાય છે એમાં સંદેહ નથી, એટલા માટે તું આ વનમાં ભયાનક વાઘ થઈશ. હે નીચ ક્ષત્રી પાપી, તેં મને અન્યાયથી મારી છે. રાજા ખોલ્યો, જો એમ છે તો હું તને વીનંતી કરું કે મારા જેવા અન્યાય પાપીના શ્રાપ એક વખત દુર કર. હુરણી ખોલી હે રાજેન્દ્ર, આ વનમાં શ્રેષ્ઠ ગાય નંદીનીને ફરતી જોઈ તેની સાથે ધર્મસુચક સંવાદ કરવાથી વ્યાખ્યા ચાનીથી તું મુક્ત થઈશ એ સત્ય માનજે. સુતજી ખોલ્યા, મૃગણીએ એટલું કહી પ્રાણ છોડ્યો. તેજ વખતે રાજા પણ વાઘ થઈ ગયો અને બીજાં મૃગ વીશેષ કરીને સાબરો ત્યા બીજા ગાંભોનાં પસુ જેવાં કે ગાય, ભેંસ, વીગેરે જે સામે આવે તેને મારવા લાગ્યો. આમ કરતાં કરતાં તેને ઘણાં વર્ષો વીતી ગયાં. એવામાં એક વખતે તે વનમાં ગોપ અને ગોપીઓની સાથે ગાયોનું ઝુંડ આવ્યું. રંગ ખેરંગી ગાયો આડી અવળી નાશતી હતી, ગોપ અને ગોપીઓ નૃત્ય અને ગાયન કરતી હતી, તે વખતની શોભા અજબ જોવી લાગતી હતી. એવામાં તે વનમાં ગોવાળે હાંકે મારવાથી ગાયો ચરવાની ઇચ્છાથી આડી અવળી ચાલી નીકળી. તે વખતે કાંઈ ગોવાળની મુખ્ય ખુબસુરત જેનો કંઠ ઘંટથી સોભી રહેલ છે

તેવી નંદીની નામની ગાય ચારાની ઇચ્છા કર્યા વગર જીવન
 છોડી ખજૂરના વનમાં વેગથી ધુમવા લાગી. આ વખતે તે ગા-
 ય પેલા વાઘની દ્રષ્ટીએ પડી. એ વાઘ અત્યંત લુપ્પથી દુખજો થઈ
 પોતાના સ્થાનમાં બેઠો હતો તેણે એકાએક તેને જોઈ ખુશી થઈ
 જમણો પગ ઉપાડી જોસથી તલપ મારી. તે ગાયને મરણ પાસે
 આવ્યું જાણી ગોકુળમાં છોડેલું પોતાનું વાછરડું સાંભરી આવ્યું.
 આંસુથી નેત્ર ભરાઈ ગયાં, જીવવાની આશા છોડી રાંક અને દુઃખી
 થઈ અનેક પ્રકારથી વીલાપ કરવા લાગી. ગરીબડીની માફક વાર-
 વાર તેને વીલાપક રતીજોઈ અતી કઠોર વચને વાઘ બોલ્યો,
 હૈયેનું, તું અનેક પ્રકારના વીલાપ કરી નકામી ખરાડે છે. હવે તો
 તું મારા પંજમાં આવી, તારૂં જીવન કેવું ? હું લુપ્પ્યા છું. તારા
 માંસથી તૃપ્ત થઈશ, અને રૂઢીરથી મારી તરશ છીપાવીશ. એટ-
 લા માટે તારા હૃદયમાં રહેલ ઈષ્ટ દેવતાનું સ્મરણ કર, ત્યાં લગી
 હું તને મારીશ નહીં. સત્યતા ઉપર નજર કર. ઘેનુ બોલી, હે
 વનના રાજા કાણુભંગુર જીવવાનો સોચ કરતી નથી, પરંતુ ગોકુ-
 લમાં વીચાએલ દુધ પી નાનું વાછડું મારી વારંવાર વાટ
 જોતું હશે, એ કારણથી હે માહાભાગ, મને રજા આપે તો જલ-
 દી વ્રજમાં જઈ મારા વાછડાંને છાતીએ લગાડી તેનું માંથુ સુધી
 તેને શીખ દેઈ જલદી આપની પાસે આવીશ, અને મારૂં શરીર
 આપને આવા દેઈશ. હે વાઘ, આ રીતે કરવાથી આપની મેહર
 ખાનીથી મારૂં સાડું મૃત્યુ થશે એમાં સંદેહ નથી. વાઘ બોલ્યો.

તું ઘર જઈ મરવાને વાસ્તે ફરી શી રીતે આવે ? જગતમાં પ્રાણુ
 ભયની ખરાખર બીજ કયા ભય છે ? ધન, સ્ત્રી, પુત્ર વીગેરે
 પણ જ્યાં લગી પ્રાણુનો ભય નથી ત્યાં લગી ખ્યારાં લાગે છે,
 તેના આવવા સમય વીખ જેવાં થઈ પડે છે. ઘેનુ બોલી, હે મા-
 હા ભાગ, પ્રાણુની ખરાખર ભય નથી એ આપનું કેહેવું સત્ય
 છે પરંતુ હે સમર્થ, હું આવવાને માટે સોગન ખાઝી છું. વાસ્તે
 મને છોડી દા. વાઘ બોલ્યા, તારા સોગન કેવા છે તે મને કહે.
 તું ફરીને આવે એ મને અચંબા જેવું લાગે છે માટે જલદી
 કહે. ઘેનું બોલી હે વાઘ, બ્રહ્મહત્યામાં અને માતપીતાને બાંધ-
 વામાં જે પાપ છે તે જો હું પાછી ન આવું તો મને લાગે
 આગ લગાડનાર અને વીખ દેનારનું પાપ જો પાછી ન આવું
 તો મને લાગે. જે નષ્ટ બુદ્ધિવાળો પુરૂષ હજીમાં ત્રણ બળદ જો-
 ડે છે તેનું પાપ જો હું ફરી ન આવું તો મને લાગે. પુર્ણવાસી
 અને અમાવાસ્યાને રોજ મૈથુન કરવાથી જે પાપ થાય છે તે
 જો પાછી ન આવું તો મને લાગે. શ્રાધ કરી બીજીવાર ભોજન
 કરી મૈથુન કરવાથી જે પાપ લાગે છે તે જો હું પાછી ન આવું
 તો મને લાગે. સ્વામી સાથે વેર કરવાથી અને વેદને વેચવાથી
 જે પાપ લાગે છે તે જો હું પાછી ન આવું તો મને લાગે. વી.
 સ્વાસઘાત કરવાથી અને કૃતદ્વિ થવાથી જે પાપ થાય છે તે જો
 હું પાછી ન આવું તો મને લાગે. ગૌના વોકચથી અને સોમલ-
 ના વેચવાથી જે પાપ થાય છે તે જો હું પાછી ન આવું તો મને

લાગે. કન્યાને વેચવામાં અને ચોરી કરવામાં જે પાપ થાય છે તે જો હું પાછી ન આવું તો મને લાગે. પતીના જીવવા છતાં જે સ્ત્રી વૃત્ત અને ઉપાસનામાં લાગી રહે તેનું પાપ જો હું ન આવું તો મને લાગે. પશુ પાળવામાં અયુક્ત વૈસ્યને પાપ થાય છે તે જો હું પાછી ન આવું તો મને લાગે. દુર્ભાગને લીધે અગ્નિથી બળેલી સ્ત્રી પતિથી વેર કરે તેનું પાપ જો હું પાછી ન આવું તો મને લાગે. સુદ્ર થઈ દિનની ભક્તિ ન કરવાથી જે પાપ થાય છે તે જો હું પાછી ન આવું તો મને લાગે. 'સુતજી બોલ્યા હતાં દિનેત્તમ, તે વાઘ, ધેનુના આવા સોગનોથી ચક્રીત થઈ આદરમાનથી બોલ્યા. જે એમ હોય તો ગોકુલમાં જલદી જઈ તારા વાછરડાને જોઈ દુધપાઈ સત્યતા ગ્રહણ કરી પાછી આવજે. એમ ન જાણીશ કે આ મુર્ખને ખુબ ધોખો દઈ જુડી મુડી વાત બનાવી વાઘથી પ્રાણ બચાવી લીધો ? સત્યથી સુર્ય તપે છે, સત્ય પર દુનિયાં સ્થીર છે. સત્યનો આશ્રય કરી સમુદ્ર પોતાની મર્યાદા છોડતો નથી. પહેલા માહાત્મા દેવોએ વિશેષતા જાણવા સારૂ ત્રાજવામાં એક તરફ એક હજાર અસ્વમેધ, અને બીજી તરફ સત્ય રાખી તોલ્યું તો સહજ અસ્વમેધથી પણ સત્ય વધારે થયું; વાસ્તે સત્યનો ત્યાગ કદી કરીશ નહીં. સુતજી બોલ્યા, 'આ વચન સાંભળી એમજ કરીશ એવી પ્રતીક્ષા કરી તેને પુછી પુત્રના દર્શનની અભીલાષાથી ત્રણ તરફ ચાલી. હવે વાછરડો આંખમાં આંસુ આવી રહેલ છે અને વારંવાર ચાટી રહી

છે તેને જોઈ વીકળ થઈ બોલ્યા, તું આને કેમ જીવે છે? હોડી
 ઉતાવળી રોતી રોતી ચાલી આવી છું? ગાય બોલી, હે પ્યારા,
 પેહેલાં દુધ પી લો, પછી વૃતાંત પ્રજ્ઞે. આજ દુધ પી લો ફરી
 તમને કોણ પાસે? આજ હું વનમાં ફરતી ભુખ્યા સિંહથી
 સપડાએલી છું. સોગન ઉપર છુટી આવી છું. પાછો હું ત્યાં જ-
 ઈશ કે જ્યાં માંસનું ભક્ષણ કરનાર ભુખ્યા વાઘ મારી વાટ
 જોઈ બેઠેલ છે. હે પુત્ર, તમે પણ તમારું જીવ છોડી ચારાના
 લોભથી વનમાં એકલા કદી જશો નહીં. જીવોને જે જે દુખ
 થાય છે તે વીશેષ કરી જીવના કારણથી થાય છે. જો હું ઘાસના
 લોભથી જીવ છોડી એકલી દુર ન જાત તો સંકટમાં શીરીતે આ-
 વત. જીવના વસ થયેલા પ્રાણીઓનું જળમાં રહેનાર માંછલા-
 ની માફક અચાનક મોત થાય છે. એટલા માટે હે પ્યારા, પ્રા-
 ણ ત્યાગની દશામાં પણ કટીલપણ દુર છોડી દેવું જોઈએ
 આ બધા લોક ઈન્દ્રિયોની ચંચળતાથી હેરાન થઈ જાય છે
 ઈન્દ્રિયોને જીતવાથી બંને લોક નક્કી જીતાય છે. વાછરડો બો-
 લ્યો, હે માતા, જો તું માંસને માટે સોગન ખાઈ આવી છું તે
 તું રહે, હું જાઉં છું. તે ભુખ્યા વાઘ તારા બદલે મને ખાશે.
 માતાની ભક્તિ કરવામાં જે ગતી થાય છે તે ગતીને હું પ્રાપ્ત થ-
 ઈશ. પ્રાણ ત્યાગ કરી ગુરુઓનો આધાર ન કરે એવો પુત્ર જ-
 ન્મવાથી શો અર્થ? ગંગા સમાન તીર્થ, વીળજીની બરાબર દેવ,
 વીધા સમાન દાન અને માતા સમાન પુણ્ય નથી. હે માતા, તા-

રા વગર પણ દુધ નહીં મળવાથી હવે મારું મૃત્યુ થશે એમાં
 સંદેહ નથી. હે માતા, જો તું આજ મને નહીં જવા દે તો હું
 મારી એજે જઈશ એમાં સંદેહ ન સમજાશ. તારી સાથે મારા
 મરવાથી મને કંઈ સોચ થશે નહીં. કીરતી અને ધર્મના દેનાર
 તારા વીચાગને દુર કરશે. ગાય જોલી, તું એકલો મારા કલને તંતુ
 છે ખીજી કંઈ નથી માટે તારા મરવાથી વંશનો નાશ થાય છે
 વંશ છેદ થવાથી સ્વર્ગવાસી સતકર્મી પીતરોની પણ હાની થા-
 ય છે એટલાવાસ્તે મારી સાથે ન આવ. હે પુત્ર જો તું મને
 ગુરૂ સમજે છે તો ઘરમાં રહી યથાયોગ્ય વૃદ્ધિ કર. સુતજી જો-
 લ્યા, વાછરડાને આ પ્રમાણે કહી વારંવાર માથું સુંઘી, દુધ પાઈ
 તે વનમાં ચાલી. માર્ગમાં ચાલતી ચાલતી તે અતી દુખીઆરી
 નંદીની પ્રાર્થના કરવા લાગી કે વનમાં રહેનાર મારા પુત્રની રક્ષા
 કરજો. જ્યારે મારો પુત્ર જવાન મદથી ઉન્મદ થઈ વનમાં આવે
 તે વખતે દેવો તેની રક્ષા કરજો. જે સત્યથી, જે સત્ય વાક્યથી
 જ્યાં વાઘ બેઠેલ છે ત્યાં હું જાઉં છું તે સત્યના પ્રભાવે કરી
 ગોકુળમાં મારા ખાળ પુત્રને વાસ્તે સઘળા ઘાતક જંતુઓ નક
 શાંતરૂપ થજો. હે દિવજ શ્રેષ્ઠ એ પ્રમાણે કહી નંદીની જ્યાં
 ગાયોનું ટોળું ચરતું હતું ત્યાં ગઈ ત્યાં પોતાની સાહેલીઓને
 સઘળા સમાચાર કહી જોલી, હે અંપા, સુમલા, દામા, વસુધર,
 ઘટ, પ્રવા, સુસોભા, સુગતા, રક્તા, ચુડતસંગા, અને સ્તનોત્કટ
 તમે સવ મીત્રતા રાખજો. મેં જે કહ્યું તે સઘળું સંભારી મારાં

વચન પાળજો. તમારો જે પ્રેમ મારામાં છે તેથી અનાથ મારો
વાછરડો ગોકુળમાં ખાંધેલ છે તેને દુધ પાવા વીગેરે કામમાં ત-
મા સર્વે ચીંત્યા રાખજો. ખાંજળ જીવમાં જતાં, ખજાદાની સાથે
લઢતાં, ખીજી ગાંધી પાંસે જતાં, ઘણા પ્રયત્નોથી રોકજો. સખી
ઓ ખોલી, હે નંદીની, ઘાસ ન ખાનાર ખાજકને છોડી સત્ય વચન
પાળી તારૂં ત્યાં જવું ઠીક નથી. જીવું ખોલી યત્નથી પ્રાણુ ખચા-
વવા એ વીવેકી મહા રૂષિઓનાં વચન છે. હાંસીમાં સ્ત્રીઓની
સાથે વાત કરવામાં, રાજ્યના નીમીત, વીવાહ વખતે અને પ્રાણુ
સંકટમાં જીવું ખોલવાથી પાપ થતું નથી, માટે ચાલ આપણે
સાથે સાથે વ્રજમાં જઈ આપણા પુત્રને મળીએ. એનાથી ઉત્પ-
ન થતું સુખ ભોગવ. નંદીની ખોલી, પ્રાણુનો નાશ થતી વખતે
જીવું ખોલવાથી પાપ થતું નથી એ જે રૂષીએ કહેલું છે તે
માત્ર સ્વાર્થ છે. લાખ, કરોડો અને અખજ વર્ષ લગી ધારણ
કરેલો જીવ પણ સ્થીર નથી. આખરમાં છોડવોજ પડે છે. જળના
પરપોટાની ખરાખર વીજળીના જેવા ચંચળ આ જીવને માટે
સત્યનો સી રીતે ત્યાગ કરે ? જે જન્મે છે તે નકી મરે છે અને
જે મરે છે તે અવસ્ય જન્મે છે વાસ્તે તેનાથી કદી ખચી શકાતું
નથી, તેથી હું સત્ય કેમ છોડું ? સખી ખોલી હે નંદીની ધર્મધુર-
ધર તું નમસ્કારને ચોગ્ય છે. કેવળ સત્ય માર્ગનો આશ્રય લેઈ
પરીતાપ કરે છે માટે સત્યના પ્રતાપથી તારૂં ખરાખ થશે નહીં.
તે સત્યથી તું તારા વાછડાને ફરી મળીશ. સઘળી ગાંધી આ પ્ર-

માણે સાંભળી તેઓની સલાહ લેઈ વાઘની પાસે ચાલી. વાઘ
 પણ તે સત્યવાદીને આવેલ જોઈ પશ્ચાત્તાપ કરી પોતાની નીંદા
 કરવા લાગ્યો. ખરાબ કામ કરનાર, નીત્ય ખાણીઓનો વધ ક-
 રનાર મને ધીકાર છે. આના સત્યને જોઈને હું છુટું છું તે
 આશ્ચર્ય છે. કોઈ હજારનું, કોઈ સોનું, કોઈ દશનું પોપણુ ક-
 રે છે અને મને મારું પેટ ભરવું પણુ કઠણુ છે, કોઈ દાન કરવા
 સાર, કોઈ ધન્ય પુરૂષ તપ કરવા વાસ્તે બનાવ્યા ગયા છે, મને
 પાપીને રક્ત મળુએ ખાણીઓનો નાશ કરવા બનાવ્યા છે.
 પાછલાં જન્મના કયા પાપથી આ ચાની મળી તે હું જાણતો
 નથી. અને વળી આની પછી કેવી ખરાબ ચાનીમાં પડીશ,
 એટલા માટે ઉપવાસ કરી ખાણુને છોડું તો પાપથી નીંદીત ખ-
 રાબ ચાનીમાં ન જન્મું. હું સુર્યવંસમાં ઉત્તન થયેલ પ્રભંજન
 નામે રાજા હતો. પછી હરણીના શ્રાપથી આ વાઘની ચાનીને
 પ્રાપ્ત થયો છું. એ હરણીએ અનુગ્રહ કરી મને કહ્યું છે કે નં-
 દીનીના દર્શનથી તારું પાપ છુટી જશે તે આજ નંદીની મારા
 શાપનો નાશ કરવા અહીંમાં આવી ઉભી થઈ એમાં સંદેહ
 નથી. કેમકે તેનાજ વડે મને સ્મરણ આવ્યું છે. આ પ્રમાણે
 વીચાર કરતાં ચીંહની પાસે શોધ માર્ગની દેનાર વિષ્ણુનું મ-
 નમાં ધ્યાન કરતી નંદીની આવી. પ્રસન્ન મુખથી સામે જોઈલા
 નંદીનાકે સિંહ પ્રત્યે કોમળ વચને બોલી, 'હું સિંહ તારા શર-
 ણુ કામ કર, હું આવી પહોંચી છું. આપની દયાથી પ્રમત્તો જોઈ,

મસ્તક ચાઢી સખીઆને સોંપી, સારી રીતે દુધ પાછું અનેક પ્ર-
કારની શીક્ષા આપી સત્ય પાળવા આવી છું. હવે આપની ધ-
ચ્છા પ્રમાણે તૃપ્તિ કરો. બહુ રક્તથી તૃષ્ણ મટાડો. તેના આ-
વા વચન સાંભળી વાઘ હાથ જોડી વારંવાર પ્રણામ કરી વીન-
ય પુરૂંક બોલ્યો, હું સુર્યવંસી પ્રભંજન નામે રાજા છું. હરણી-
ના શ્રાપથી હે ગાય, આ પાપ ચોનીને પ્રાપ્ત થયો છું જ્યારે
મેં ગરીબ થઈને કાલાવાલા કર્યા ત્યારે તેણે પાપના નાશને વા-
સ્ત મને કહ્યું કે હે નરોત્તમ રાજેન્દ્ર આ વનમાં રહેનાર પો-
તાની મરણથી ચરતી નંદીની તમારી પાંસે આવશે ત્યારે
તેની સાથે વાતચીત કરવાથી પાપથી છુટી પરમ મંગળ પામશો.
એમાં સંદેહ નહીં. હે ગાય, નકી તુંજ નંદીની નામે ધેનુ છે.
તારાથીજ મારા શ્રાપનો અંત આવ્યો અને ઉત્તમ સ્મૃતિ થઈ
વાસ્તે હે પુત્રને પ્યારી પાછી જોકુલમાં જા. સત્યવાદીને દુનિ-
આમાં કોઈપણ પ્રકારની આપત્તિથી હર નથી. હે ગાય, એ
જોકુળ ધન્ય છે અને એ જોપ અતી ધન્ય છે કે જ્યાં તું હં-
મેશાં રહે છે અને જે તારી રક્ષા કરે છે. આ, પ્રમાણે, કહેતાં
કહેતાં વાઘરૂપ ટળી નૃપરૂપ થઈ બોલ્યો, હે ગાય, મેં વ્યાઘ-
રૂપ થઈ અધાર પાપ કર્યાં અને મેં માંણી, કેટલાક ખાદ્યાણુ
કંઠથી સુદ્ર માર્યા હે ભદ્રે મારો વંશ નાશ થઈ ગયો અને
ખીજ પણુ ઘણી ઉલટપાલટ થઈ મઠ. રાજાઓ બળથી ગર-
વીસ્ટ થઈ ગયા. હે માહા ભાગ, ધર્મનુ લક્ષણુ કહો કે નથી

મારા પાપ સધળા જલદીથી નાશ થઈ જાય. તું સધળો ધર્મ જાણે છે. હે ભદ્રે, તેં ધર્મદારા ને સમ ખાધા હતા તેથી હું સુખ થઈ ગયો. નંદીની ઝોલી, સતયુગમાં તપની, ત્રેતામાં યજ્ઞની, દ્વાપરમાં તીર્થ યાત્રાની, અને કલ્પયુગમાં એકલા દાનની પ્રસંસા થાય છે. સધળા દાનોમાં એ દાન શ્રેષ્ઠ છે કે જે સધળા પ્રાણી-એને અભય આપી શકાય. પ્રાણીની હિંસા કરનાર ને હિંસા કરે છે તે નિર્દય પશુ પક્ષીની ચોનીમાં આવી પાછા તેનાથીજ માર્શ જાય છે. એ વાસ્તે સધળા પ્રાણીઓને અભય દાન દઈ લાલ વીગેરે દાષોના ત્યાગ કરી વિષ્ણુના ધ્યાનમાં તમર થા. પરમ સીદ્ધિને પામીશ. આપે સત્ય કહ્યું છે. હે શ્રેષ્ઠ જન હવે મને પાણુ સ્માર્ણ થયું. હું ત્રણ લોકમાં પ્રસીધ નંદા નામે સરસ્વતી હતી. શ્રાપના દાષથી મને ગૌ ચોની મળી છે. વીસ્વામીત્રના આપથી ગૌની ચોની પ્રાપ્ત થઈ. રાજા જોડ્યા, હે ભદ્રે, વીસ્વામીત્રનો તે શો અપરાધ કર્યો હતો કે નથી તને પશુને અવતાર આવ્યો. સધળું વૃતાંત વીસ્તારથી મને કહે. ગાય જોલી, હે નરોત્તમ, મારા તીર ઉપર કુરક્ષેત્રમાં શ્રેષ્ઠ મુની વસિષ્ઠ અને વિસ્વામિત્રે આશ્રમ ખનાવ્યો તેમના તપસ્સા કરવા માટે પરસ્પર ઈર્ષ્યા થઈ, નથી પ્રાણીને ભારે વેર થયું. માહી તપસ્વી વિસ્વામિત્રે ગુસ્સે થઈ મને કહ્યું કે જ્યારે સ્નાન કરવા વસિષ્ઠ આવે ત્યારે પાણીના વેગથી ધસડી અહીંમાં લાવ. અને દાનોમાં ખુબ પાણી ભરી આ આશ્રમમાં લાવી મારી નાખ.

મેં તેને કહ્યું કે હું બ્રાહ્મણને મારવાનો વીચાર નહીં કરું. તે
 સુનીશ્રેષ્ઠ માણસ કઠોર બ્રાહ્મણ અતી બોધથી બોલ્યા, તેં માર
 કહ્યું ન કર્યું તે માટે તું નીતીત તિર્યક ચાલીને મારા વચન-
 થી માસ ન આશ્રાપ સાંભળી તેના નીવારણ વાસ્તે મેં ઘ-
 ણી પ્રાર્થના કરી પણ તે પ્રસન્ન થયા નહીં. ત્યારે હું ઘણી દુ-
 ખી થઈ બ્રહ્મા પાસે ગઈ. હે રાજેન્દ્ર રોધને વિસ્વામિત્રના શ્રા-
 પનું વૃતાંત મેં બ્રહ્માને કહ્યું આ વૃતાંત સાંભળી મને નિરપરા-
 ધી જાણીને બોલ્યા, હે પુત્રી દુખી ન થા. વિસ્વામિત્રનું વચન
 તો કોઈપણ પ્રકારે મીથ્યા થઈ શકતું નથી; વાસ્તે કેટલા કાળ
 લગી પૃથ્વી ઉપર ગૌરવ થઈ શ્રાપના અંત લગી રહે. કેમકે
 સઘળી ચાનીઓમાં ગાયત્રી ચાની દેવ પીતરોને હવી દેવાથી
 પુજનીય છે. હે ભદ્રે પૃથ્વી ઉપર મારૂં તીર્થ પુષ્કર છે. ત્યાં તારો
 વાસ થશે. જ્યારે પ્રભંજન રાજા વ્યાઘ્રચોની પાંમશે અને તારી
 સાથે ધર્મ ના સંવાદ કરશે ત્યારે તમારા બનેલા શ્રાપ દુર થશે
 આ હું ત્યાં કહું છું એમાં સંદેહ નથી. ત્યારપછી હે માણસ
 ભાગ, તે કંઠાણે તું બ્રાહ્મણોનાં સઘળાં પાપ, નાશ કરનારી થઈ
 શ. મારી સરસ્વતી સઘળા તીર્થો સહીત વિશેષ કરી પવિત્ર કરવા
 તારી સાથે મળી જશે. જે માણસ તે પવિત્ર સંગમમાં ત્રીચાદશાં
 ને દિવસે સ્નાન કરશે તે પરમગતીને પામશે. જે તારા સંગમમાં
 પીતરોને પાંડ દશે તો પી. મેઘના યજ્ઞનું ફળ પામશે. મૃત જો-
 લ્યા, આમ કહેતાં કહેતાંજ તે નંદીની નામની ગાય મંહણાં મ-

ને કાચખાથી પુર્ણ જળ રૂપ થઈ ગઈ. તે રાજા પણ અદ્ભુત અને ઉત્તમ વૃતાંત સાંભળીને પુન્ય દેનારી તે સરસ્વતીના સંગમે આશ્રમ કરી ઉગ્ર તપ કરવા લાગ્યા. તેણે થોડા વખતમાં દેવને પણ ફુલેલ, જરા માર્ણુ રહીત પરમ સીધા પ્રાપ્ત કરી. આ પ્રકારે તે નંદીની નંદા નામથી લોકમાં પ્રસિદ્ધ થઈ. તેના દર્શન કરવાથીજ માણસના પાપનો નાશ થઈ જાય છે. આ સઘળું નંદાનું ઉત્તમ માહાત્મ્ય મેં આપ લોકને કહ્યું જેના સાંભળવાથી પણ માણસ કેટલાક દીવસના પાપથી મુક્ત થાય છે.

છતી શ્રી પદ્મ પુરાણે પુષ્કર માહાત્મ્યે એકાદશ અધ્યાય સમાપ્ત

સુતજી—ચોથે દિવસે 'બ્રહ્માજીએ પોતે તે લોકને કહ્યું કે આજ કારતકે સુદી ચૌદશ છે વાસ્ત મારી આજાથી સાવધાન થઈ મધ્યાન સેવન અન્નગંધ ક્ષેત્રમાં કરવું જોઈએ. પવિત્ર કુંડમાં સ્નાન કરી જે અન્નગંધનાં દર્શન કરે તે સઘળા પાપોથા છુટી સીવ લોકમાં માન પામે છે. જે ત્યાં પીતૃ શ્રાદ્ધ શ્રદ્ધાથી કરે, તો તે નર્કથી પણ પીતરોને તરત તારે છે. જે ત્યાં જીતેન્દ્રીય 'બ્રાહ્મણોને પીળા લુગડાનું દાન દે તો તે પાછલા ત્રણસો માણસોના ઉધાર કરે છે. તે પર્વતના પશ્ચિમ ભાગમાં ઊંચા સીખર ઉપર સ્વાર્ણચુલ નામે મહાદેવ પ્રસિદ્ધ છે જે ત્યાં અતી પવિત્ર મનથી સ્નાન કરી દર્શન કરે તો પછી નીંદીત ગર્ભવાસને

પામતો નથી. જે માણસ ત્યાં પર્વત ઉપરથી પડી પ્રાણ છોડે તે પાર્થીવ દહને છોડી બીજે જન્મ પામતો નથી. ત્યાં ઉત્તર તરફ છાગરૂપી ત્રીશુળધારી દેવનાં સઘળા પાપનો નાશ કરવાવાળા પગલાં છે. જે ત્યાં સ્નાન કરી પવિત્ર થઈ ગંધ, પુષ્પ, ચંદન, રેણ, વસ્ત્ર, નૈવેદ્ય, ધુપ અને દીપથી પુજન કરે તો જન્મો-જન્મ વાંછીત મનર્થ પુર્ણ થાય છે. અહીંયાં પુર્વ કાળમાં માહારાજ વિષ્ણુએ સ્લોક ગાયા હતા. ત્યાં પવિત્ર સરોવરમાં સ્નાન કરી માહેશ્વરના ચાર્ણનાં દર્શણ કરી સ્વાર્ણચુલનાં દર્શન કરે તો પછી તેને કોઈ રીતનો સંતાપ રહેતો નથી વાસ્તે હે વિષ્ણુદ્ર, તમે સઘળા સાથે ત્યાં જલદી જઈ સ્નાન કરો; પછી માહાદેવનાં દર્શન કરી તેના ચાર્ણની પુજા કરી આ યજ્ઞનું કાંમ આરંભો. સુતજી બોલ્યા, તે સઘળા શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણો આ સત્ય વચનો સાંભળી પ્રાતઃકાળમાં પ્રથમ જેષ્ઠ કુંડમાં સ્નાન કરી ત્યાંથી ચાલ્યા. અન્નેગધ સરોવરમાં સ્નાન કરી પછી ઇશ્વરના ઇશ્વર અન્નેગધનાં દર્શન કર્યાં. અતી દુર્ગમ સ્વાર્ણચુલ પ્રસ્થનું અવલોકન કરી માહેશ્વરનાં ચાર્ણ જોઈ ભક્તિથી તેની પુજા કરી પાછા પુષ્કર યજ્ઞમાં જલદી આવી પહોંચ્યા. કૃતાર્થ, પ્રસન્ન દીલવાળા, તેજસ્વિ બ્રાહ્મણોએ પીતામહના યજ્ઞમાં સંપુર્ણ યજ્ઞની ક્રિયા કરી. ઈતી શ્રી પદ્મપુરાણે પુષ્કર માહાત્મે દ્વાદશ અધ્યાયસમાપ્ત.

કૃષ્ણી—તે માહેશ્વર દેવ અન્નેગધ ક્રેવી રીતે વચ્ચે અને કમળ વખતે તે માહાદેવનાં ચાર્ણ ધારણ કર્યા અને બ્રહ્મા તે પ્રીત-

ના સીખર ઉપર સ્વર્ણચુલ દેવની સ્થાપના કરી, હે સુતજી, આ સઘળું વિસ્તારથી અમને કહો.

સુતજી—આપ લોકોએ આ ઘણો ભારે પ્રસન પુછ્યો છે તોપણ સીવજીને પ્રણામ કરી આપને કહું છું. પેહેલાં મહા ભયાનક, સઘળા દેવતા વીશેષ કરી મનુષ્યોથી જીતાય નહીં તે-વો વાસકલી નામે દાનવ થયો. હે દિગ્જેત્તમ, બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ તેણે પુસ્કરમાં દશ હજાર વર્ષ લગી તપ કર્યું. તે માહાસુર બ્રહ્મા-નું ધ્યાન ધરી એ હજાર વર્ષ લગી છઠે દીવશે ભોજન કરતો પછી તેટલાજ વખત સુધી પુરી શ્રદ્ધા અને પવિત્ર મનથી રૂળ કુલ ખાઈ છઠે દિવસ ભોજન કરતો. ત્યારપછી બ્રહ્માની સેવામાં પ્રસન ચીતથી તતપર થઈ છઠે દીવસે સુકાં પાદડાં ખાઈ રહ્યો. હે દિગ્જેત્તમ, ત્રણ હજાર વર્ષ લગી જળનો આહાર કરી રહ્યો. સઘળો વખત સાવધાન રહેતો, પછી વાયુ ભક્ષી રહ્યો. ઊનાળા માં પંચઅગ્નિ તાપતો. હેમંતમાં દિવસ અને રાત્રી પાણીમાં પડ્યો રહેતો. વર્ષાદમાં ખુલ્લી જગ્યામાં સુઈ રહેતો. કોઈપણ વસ્તુનો સંગ્રહ કરતો નહીં. હે દિગ્જેત્તમ આ પ્રકારે દશ હજાર વર્ષ પુરા થતાંજ પીતામહ બ્રહ્મા, પ્રસન થઈ તેને પ્રત્યક્ષ દર્શન દઈ બોલ્યા, હે પુત્ર વાસકલી, હું તારાપર પ્રસન છું. તું વર માંગ. તે દુર્લભ હશે તો પણ હું તને આપીશ. વાસકલી બોલ્યો, હે પીતામહ, હું સઘળા દેવોથી, વિશેષ કરી મનુષ્યોથી માતને યોગ્ય ન થાઉં તેવો બનાવો. બ્રહ્મા બોલ્યા, હે દાનવ,

આજથી તું સઘળા દેવતા અને વિશેષ કરી મનુષ્યોથી અ-
વધ્ય થઈશ. મારી કૃપાથી ત્રણે ભુવનમાં અવધ્ય થયો, વાસ્તે
હે માહાભાગ તથાસ્તુ, એમ કહી કહ્યું કે હવે તારા ઘરે જઈ
રાજ કર અને મનને ખુસી કરનારા ભોગો ભોગવ. હે બ્રાહ્મ-
ણોમાં ઉત્તમ એમજ કરીશ એમ પ્રતીજ્ઞા કરી બ્રહ્માને પ્રણામ
કરી ખુશી થઈ ઘર તરફ ચાલ્યો. ઘરમાં જઈ તેણે નિયમ કર્યો
કે. હું પુષ્કરવાસી થઈ સુંદર સરોવરમાં નાહી બ્રહ્મદેવના દર્શન
કરી ભોજન કરીશ. પછી પોતાના ઘરમાં જઈ જે વર બ્રહ્માથી
મળ્યો હતો તેનું વિસ્તારપુર્વક વર્ણન પોતાના મિત્રોને કહ્યું.
ત્યારે અસુર પ્રસન્ન થઈ દીતીના પુત્ર પ્રત્યે બોલ્યા ને એમજ
હોય તો શત્રુઓના નાશને વાસ્તે યત્ન કેમ નથી કરતો. અમે
જેટલીએ વાસ્તે સઘળા સ્વર્ગવાસીઓથી પણ શ્રેષ્ઠ છીએ. આ-
જથી પૃથ્વી ઉપર યજ્ઞનો ભાગ અમે લઈશું. સુતજી બોલ્યા, દા-
નવોમાં શ્રેષ્ઠ તે વાસકલીએ બહુ સાર એમજ કરીશ એવી
પ્રતિજ્ઞા લઈ ઘણો ઉદ્યમ કરવા માંડ્યો તે વખતે ચતુરંગીણી
મોટી સેના સાથે લઈ સઘળા દેવોનો નાશ કરવા સ્વર્ગમાં ચા-
લ્યો અને ત્યારપછી ઇન્દ્રની પાસે દ્રુત મોકલ્યો. અતિ બળ-
વાન દાનવ ઘણો પ્રસન્ન થઈ ત્રણ લોકનું ઇશ્વર્ય પામી સુખ
ભોગવવા લાગ્યો.

છતી શ્રી પદ્મપુરાણે પુષ્કર માહાત્મે દાનવોપતિ

ત્રયોદશ અધ્યાય સમાપ્ત.

સુતજી—દાનવત્રેષ્ટ વાસકલી ત્રણ લોકની પદ્મિ-
 ળવી નીતિ ધર્મ સહિત ઉત્તમ રીતથી રાજ કરવા લાગ્યો. અ-
 ને નીત્ય પુષ્કર જઈ જ્યાં પેહેલાં તપ કર્યું હતું તે પવિત્ર સરો-
 વરમાં સ્નાન કરી પ્રહ્લાજીનાં દર્શન કરતો, પછી વીમાનપ-
 ર ઝેશી સ્વર્ગે જતો. ઇન્દ્ર હુમેશાં ભક્તિથી સીવજીની સેવા ક-
 રવા લાગ્યો. સેવકની માફક સઘળું કામ કરી તપ કરવા લાગ્યો.
 શહુસ્ર વર્ષ પછી અવસર જોઈ સીવજીની અનેક પ્રકારે સ્તુતિ ક-
 રી. હે દેવોના સ્વામી આપ જેવા ઇષ્ટ હાજરા હજુર છો તોપ-
 ણુ દાનવોએ માહા સંગ્રામમાં જીત મેળવી યજ્ઞ ભાગ સહીત
 માફ રાજ લેઈ લીધું છે. વાસ્તે મારા ઊપર કૃપા કરી તે દૈતને
 સંહારો. જેથી આપના અનુગ્રહ વડે પાછું સ્વર્ગ પામું. શ્રી ભ-
 ગવાન બોલ્યા, પ્રહ્લાએ તેને સઘળા દેવ અને મનુષ્યથી સર્વ
 પ્રકારના સન્નેથી અવધ્ય બનાવ્યો છે. તોપણ તારે વાસ્તે બકરા
 નું રૂપ ધારણ કરી તે દૈતન્દ્રને મારીશ. ચિંતા ન કર. તે એક-
 લો ઉત્તમ વીમાનમાં બેસી પ્રહ્લદેવના દર્શન કરવા હુમેસાં પુ-
 ષ્કર જાય છે ત્યાં હું સીંગડાંની આળીઆળી તેને મારી નાંખીશ
 તેમાં સંદેહ નથી. હે ઇન્દ્ર, બીજી કોઈ રીતે તેના નાશ
 થઈ શકતો નથી. આટલું બોલી મહાદેવ બકરાનું શરીર ધારણ
 કરી દોધાયમાન થઈ પુષ્કર તરફ વળ્યા. એ વખતે દાનવત્રેષ્ટ
 પણ તે કુંડપર સ્નાન કરવા પોહોંચ્યો, તો સામે જોતાં દુર એક
 બકરો નજરે પડ્યો. અને જોઈ તેણે વિચાર કર્યો કે આ કોઈ

સાધારણ બકરો નથી. નકી કોઈ દેવ પર્વત ઉપરથી કપટરૂપ
ધારણ કરી આવેલ છે તેને બાણથી મારું. એના માંસથી અ-
સુરોને તૃપ્ત કરીશ. મંત્રી બોલ્યો, પેહેલાં દેવ, દૈત્ય, અને મનુ-
ષ્યોથી પ્રહ્લાએ આપને અવધ્ય કરેલ છે પણ પશુ વીગેરેથી
નહીં, માટે બાણ ન મારો. નકી માહાદેવ અથવા વિષ્ણુ અ-
થવા ઇન્દ્ર હે સ્વામી આપને મારવા આવેલ છે વાસ્તે આપ
ધરે પધારો. વાસકલી બોલ્યો, હું શત્રુને જોઈ કોઈ પ્રકારે પાછો
ફરી શકતો નથી. વિશેષ કરી પાપને નાશ કરનાર આ પવિત્ર
યુધ્ધરાર્ણ્યમાંથી તો કદી પાછો નહીં ફરું. જો કોઈ દેવ એવું
રૂપ ધારણ કરી આવેલ છે તો મારા પુન્યનો ઉદ્ધય થયો. હું
એને બાણથી મારું છું. વિષ્ણુ અને રૂદ્ર પછી ઇન્દ્રને મારી અ-
ર અચર ત્રેલોકમાં નિષ્કંટક રાજ કરીશ. પેહેલાં મેં યુદ્ધમાં એ
ઇન્દ્રને બાંધવ જાણી દયા લાવી માર્યો નહોતો પણ હવે તે
મારો શત્રુ છે અને તે અહંકારી ઇન્દ્ર સ્વર્ગની ઇચ્છા રાખે છે
વાસ્તે હું પ્રહ્લાને છોડી ત્રેલોકને દેવથી સુન્ય કરીશ. આ હું
તને સત્ય કહું છું સુતજી બોલ્યા, હે દ્વિજેત્તમ, તે દાનવના આ
પ્રમાણે બકવાથી તે બકરો વારંવાર મેં મેં સખ્દ કરી ઉછળ્યા
તે ઉછળીને પથ્થર ઉપર પડ્યો તે પથ્થર ઉપર તરત તેના
પગલાંનાં ચિન્હ પડ્યાં. હે વિષેન્દ્ર તે આજલગી ત્રેલોકમાં પ્ર-
સિદ્ધ નજરે પડે છે. જેના દર્શન માત્રથી તતક્ષણ મનુષ્ય પા-
ત્રથી છુટી જાય છે. જો શ્રદ્ધાથી, પવિત્ર મનથી, કુલથી પુજા કરી

રે તો તેનું શું કહેવું. છાગરૂપધારી તે દેવ જે સ્થાનથી ઉછ-
 ળ્યા તે જગ્યાએ જે માણસ ભક્તિથી સ્તુતિ કરે તો તેજ વખતે
 નીરિંગી થાય છે. આ સઘળું આત્મરૂપ પરમેશ્વરે કહેલ છે.
 ત્યારે વાસકલી બકરાને કહે. જોઈ વીખ જેવા ધનુષ ખાણુ
 ચઢાવી મારવા લાગ્યો બકરો. માણ આ સઘળાને સહી આનંદ-
 યુક્ત થઈ સ્થીર રહ્યો. જ્યારે ખાણો પુરાં થઈ રહ્યાં ત્યારે દૈત્ય
 ખડગ ઢાલ લઈ ઉભો રહે, ઉભો રહે, એમ બોલી સાંમે ધસ્યો.
 બકરાએ તેને ખડગ લઈ સન્મુખ આવતો. જોઈ વેગથી પાસે
 જઈ સીંગડાની આણીઆથી ઉપાડી લીધો. સીંગડાના કોટી
 પ્રહારથી અંગ ફાટી રૂધિરથી ભીંજાઈ ગયું અને મર્ણુ પામી કાપેલા
 વૃક્ષ સમાન જઠ થઈ પૃથ્વિ ઉપર પડ્યો. તેના પૃથ્વિ ઉપર પ-
 ડ્યા પછી મંત્રી ત્યાંથી ચાલ્યો. ઝટપટ સ્વર્ગમાં જઈ બીજા માહા
 સુરો પ્રત્યે બોલ્યો બકરાનું રૂપ ધરી કોઈ દેવે પુષ્કરાર્ણ્યમાં
 વાસકલીને મારી નાંખ્યો છે. વાસ્તે દેવ સૈન્ય, વસુ, રૂદ્ર, અને
 ગુહ્યકો વીગેરે વિશ્વદેવોને સાથે લઈ ઇન્દ્ર ન આવે ત્યાં સુધાંમાં
 આહીઆંથી જલદી ચાલો. સઘળા દૈતો પથર ફાડી નાંખે એવાં
 વચન સાંભળી નાશવાનો વિચાર કરી તે સ્થાન છોડવું કહણુ સ-
 મળ પૃથ્વિ ફાડી પાતાળમાં ચાલ્યા ગયા. આ વખતે ઇન્દ્ર
 સાથે સઘળા દેવ પ્રહ્લાને અગાડી કરી દૈતના ઘર તરફ ગયા.
 ત્યાં મળત થયેલ નિર્ભય છાગરૂપી માહાદેવને ઉભેલા જોઈ ન-
 ત્ર થઈ પરમાત્મને વારંવાર નમસ્કાર કરી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

હે દેવ, હે અન્ય, હે પાપહર, હે પ્રભો, હે સર્વ વ્યાપક, હે સ-
 ઘજાના સ્વામિ, હે સઘજાના દાતા, આપનો જય થાઓ. હે
 સૃષ્ટિ કરતા, અચીંત્ય, હે સ્થિતિ કરતા, હે વિકાર રહીત, હે જય-
 કારી, હે સુક્ષ્મતપઃક્ષય આપનો જય થાઓ. હે જન્મ બુઢાપા
 અને નાશ સુન્ય સંકર, હે સર્વ વીસાદ, હે ચંદ્રશેખર આપનો
 જય થાઓ. હે ત્રંબક ધારણ કરનાર, ભસ્મ પ્રીય પ્રભો તમારો
 જય થાઓ. તમે અક્ષયભુતોના ઇશ અતીત અને ભાવીના પ્ર-
 કાશક છો. તમે બ્રહ્મા, વિભુ, ઇન્દ્ર, ચંદ્ર, સુર્ય, અગ્નિ, જળ,
 પૃથ્વી, વાયુ સ્વરૂપ છો. તમે જગત ગુરુ છો. વધારે શું કહીએ.
 પૃથ્વી, સ્વર્ગ અને પાતાળમાં જે કાંઈજેવામાં આવે છે તે હે વી-
 ભો સર્વે તમારાં છે. જેવી રીતે કાષ્ઠમાં અગ્નિ, તલમાં તેલ
 અને દહીમાં ઘી ગુપ્ત રીતે વ્યાપક છે તેવીજ રીતે આપ સઘ-
 જા જગતમાં વ્યાપક છો. સુતજી બોલ્યા, સંકર આ બધુ સાં-
 ભળી સન્મુખ ઉભેલા પિતામહ પ્રત્યે બોલ્યા, હે લોકેશ પદ્મજ
 હું તમારી આ સ્તુતિથી પ્રસન્ન થયો છું. હે દેવેશ વર માંગો.
 હે પિતામહ, જલદી કહી દો. જે દુર્લભ હશે, તોપણ હું અવ-
 શ્ય આપીશ. બ્રહ્મા બોલ્યા હે પશુપતિ જે આપની મરજ મને
 વર દેવાની છે તો આપ આપની સ્થિતિથી આ મારા પુષ્કર
 તીર્થને પવિત્ર કરો. હે દિવ્ય શ્રેષ્ઠ, બ્રહ્માના આ પ્રમાણે બોલ-
 વાથી તેજ વખતે પૃથ્વી કાંડી લિંગ નિકળ્યું તેમાં પોતાના શું
 દર ગાત્રને રાખી મેઘની જેવી ગંભીર વાણીથી ચતુરમુખને

કહ્યું હું કારતક સુદી ચૌદસને દીવસે કૈલાસમાંથી આ લિંગ-
માં હંમેશ આવીશ એમાં સંદેહ નથી. હે પદ્મસંભવ, કારતક
સુદ ચૌદશને દિવસે હું અહીંઆંજ રહીશ. બાકીના કાળમાં
છાગજ અન્નગંધ અહીંઆં રહેશે. જે માણસ લક્ષ્મિથી માહા
સરોવરમાં સ્નાન કરી મારા લીંગને સુધી પુષ્પથી તેની પુજા
કરશે તો તેના બાળ, વૃદ્ધ, અને યુવાવસ્થામાં કરેલા સઘળાં
પાપ તેજ ક્ષણે નાશ થઈ જશે એમાં સંદેહ નથી. અન્નગંધ
થવાથી આ લીંગ અન્નગંધ નામે ત્રણ લોકમાં વીખ્યાત
થશે એમાં સંદેહ નથી. હે પિતામહ ત્યાં જે મારા ચર્ણ છે તે-
ની લક્ષ્મિથી પુજા કરશે તો પરમ ગતીને પામશે. સુતજી બોલ્ય
હે દિવ્યેત્તમ, તે દેવેશ પોતાના શરીરને તે લીંગમાં સ્થાપીત
કરી ચાલ્યા ગયા. ત્યારપછી ઘણા ખુશી થઈ સઘળા દેવગણ
તે લીંગની પુજા કરી ફરી ફરી પ્રણામ કરી ઇન્દ્રને આગળ ક-
રી સ્વર્ગમાં ગયા. અને પ્રથમ જેવી રીતે યજ્ઞમાં ભાગ લેતા
હતા તેવીજ રીતે ભાગ લેવા લાગ્યા. હે દિવ્યેત્તમ, આપે મને
જે પ્રશ્નો કર્યા તેના સઘળા ઉત્તર અને અન્નગંધ પદ્માની મં-
ગળદાયક ઉત્પત્તિનું વર્ણન કર્યું. વીધીપુર્વક શ્રવણ કરવાથી
પાપનો નાશ કરનારી કથા પણ કહી, તો પુજનથી, સ્પર્શક-
રવાથી, અને નમસ્કાર કરવાથી વિશેષ કરી ફળ પ્રાપ્ત થાય તેમાં
સો સંદેહ છે?

ઈતિ શ્રી પદ્મપુરાણેપુષ્કર માહાત્મે ચતુર્દશ અધ્યાય સમાપ્ત.

સુત૨—હે દિન શ્રેષ્ઠ, હવે યજ્ઞતા પાંચમા દિવસે રૂ-
ત્વિન્નેએ પ્રહ્લાને પુછ્યું હે પીતામહ, પુષ્કરમાં પ્રાતઃસ્નાન કરી
આજ સંધ્યાદિક કર્મ ક્યાં કરવા તે અમને જલદી કહો ત્યાં
અમો જઈએ. પીતામહ બોલ્યા હે શ્રેષ્ઠ પ્રાહ્મણ, આજ મૌનવૃત્ત
લઈ ત્રણે પુષ્કરની પ્રદક્ષણા, સ્નાન, અને ક્રમથી પીતરોનું ત-
રપણ કરવું જોઈએ. આ સાંભળી પ્રાહ્મણોએ પ્રહ્લાના વચનો અ-
નુસાર મૌનવૃત્ત ધારણ કરી પુષ્કરની પરીક્રમા કરી યજ્ઞમાં આવી
પાછું જે જેનું કામ હતું તે કરવા લાગ્યા.

૩૫—હે સુત, પુષ્કરની પ્રદક્ષણા મૌનવૃત્ત ધારી શા-
માટે કરવી પડે છે અને તેનું ફળ શું છે તે વિસ્તારી કહો.

સુત—પુરાતન કાળમાં શર્ણુ આવેલાનું રક્ષણ કરનાર
દાતા ગૌડ દેશમાં ઉત્તન થયેલ વહુદ્રથ નામે રાજા હતો. તે
પોતાની સ્ત્રી અને મંત્રી સાથે જોઈ પુષ્કરમાં આવી ભક્તિથી ત્ર-
ણે પુષ્કરની પ્રદક્ષણા કરતો હતો કારતકી પુનમને દિવસે મૌન
યઈશ્રધાથી દાન કરતો. વીધીથી સ્નાન કરી પછી પીતરોને જ-
ળ દેતો હતો. તે દિવસેના કહેવાથી પણ કાંઈ બીજું કરતો
નહીં. હે દિવસત્તમ તે રાજા બોલ્યા જતો. તે રાજા હર-
વર્ષ દુરથી આવી કારતકી પુનમને દીવસેયત્નથી મૈ ન થઈ ત્રણ
કુન્ડની પ્રદક્ષણા કરી એક રાત્રી મૌન રહી પુર્ણમાસીનું ફળ
ભોગવતો હતો. હવે એક વખતે તે રાજા વહુદ્રથ મુનીઓમાં
શ્રેષ્ઠ વીધીપુર્વક વેદ પાઠ ભણતા બેઠેલા મારકંડે, ગાલવ, વી-

શ્રામિત્ર, ભારગવ તથા ખીન્ન સેંકડો રૂષિઓના દર્શન કરતો
 ત્યાં પેહિંચ્યો. ત્રણે પુષ્કરની જત્રા કરી બ્રહ્મદેવનાં દર્શન,
 પુજન, અને પ્રણામ કરી પૃથ્વી ઉપર ઘુંટણીએ બેસી તે પ્રા-
 હ્મણોને નમસ્કાર કરી નમ્ર થઈ તેમની વચમાં બેઠો. આ
 વખતે તે પ્રાહ્મણોએ તેને પ્રાચીન રાજરૂપી અને દેવરૂપીઓ-
 ની અનેક પ્રકારની કથા સંભળાવી. તે પછી કાંઈ કથાની અં-
 તમાં આશ્ચર્યચક્રિત તે સઘળા પ્રાહ્મણોએ તે રાજને પ્રશ્ન કર્યો.
 હે રાજા, આપ હમેશાં કારતકી પુનમે પુષ્કર આવી ઘેર ચાલ્યા
 જઓ છો. પુષ્કરની જત્રા પાંચ રાત્રી લગી કહી છે. આપ આ-
 ટલા સમૃદ્ધિવાન છતાં એકજ દિવસ કેમ કરો છો, તેમજ દાન,
 દેવતાઓનાં પુજન, અને હોમમાં આપની એટલીબધી ભક્તિ
 અમે જોતા નથી કે જેટલી ત્રણે પુષ્કરની પ્રદક્ષિણા કરવામાં
 કરો છો. આ અમને આશ્ચર્ય જેવું લાગે છે. જો છાનું રાખવા
 જેવું ન હોય તો કહો કેમકે પ્રદક્ષિણાનું કારણ આપ અવશ્ય
 જાણતા હશે. વહુદ્રથ બોલ્યો, હે દિવ્ય આપે જે પુષ્કરના વી-
 પયમાં પ્રશ્ન કર્યો તે જો કે ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય છે તોપણ હું
 આજ કહું છું. હે વિપ્ર, પેહેલાં આગલા જન્મમાં બોખડો, નિર્ધન,
 સર્વ ધર્મ રહીત હું પુષ્કરમાં રહેતો હતો. હે વિપ્ર, સઘળા લોકોના
 પશુઓને ચરાવી મારૂં પોષણ કરતો. કોઈ સમય એક દુષ્ટ પ્રા-
 હ્મણની ગાય, લીલા ચારાની લાલચે પુષ્કરની પુર્વે ચાલી ગઈ
 અને ઘુમતાં ઘુમતાં તેણે ત્રણે પુષ્કરની પ્રદક્ષિણા કરી. હવે તેના

ધાણી રાત્રે મારે ઘેર આવી કઠાર વચનથી બોલ્યો. અરે પાપી
 તને ધિક્કાર છે. તેં આ શું કર્યું કે ઘડો ભરી દુધ દેનાર જેને ઘ-
 ડીમાં દોહી શકાય તે ગાય આજ ન આવી ! વાસ્તે જ્યાંલગી
 વાછરડો મરી ન જાય ત્યાંલગીમાં ગાયને જલદી લાવ, નહીં તો
 સવારમાં તને નકી મારી નાંખીશ. આ બ્રાહ્મણ આ પ્રમાણે
 બોલી ગાજો દેતો મને ખેંચી ઘરમાંથી બહાર લાવ્યો. અને મને
 એટલો બધો માર્યો કે હું નરમ ઘેંસ થઈ ગયો. કારતકી પુનમને
 દિવસે મેં જ્યેષ્ઠ પુષ્કરમાં સ્નાન કર્યું હતું, ભુખ્ત લાગી હતી, ભો-
 જનનો વખત થયો હતો પણ તે નિર્દયે કાંઈ માન્યું નહીં. મારા
 પુન્યના પ્રતાપથી ચંદ્રમા એટલો બધો ખીલી નીકળ્યો હતો
 કે દિવસથી પણ વધારે પ્રકાશ હતો. હું વસ્ત્ર પેહેરી ગાયના
 પગલાંનાં ચિન્હ જોવા નીકળ્યો. હે વિમેન્દ્ર, ફરતાં ફરતાં મને જ્યે-
 શ્ઠ પુષ્કરની પુર્વે તેના પગલાંનાં ચિન્હ દેખાયાં. દૈવ યોગથી ભલા
 આટલું તો થયું એમ સમજી સંતોષ માની પગલાંનાં ચિન્હો
 જોતો ધીરે ધીરે ચાલ્યો. હે દ્વિજેત્તમ તે પગલાંનાં ચિન્હ પશ્ચિ-
 મ તરફ હતાં. દૈવયોગથી ત્રણ પુષ્કરની ચારે તરફ ધુમતી તે
 ગાયની પાછળ હું પણ ધુમ્યો. પછી હું લાકડીથી તેને મારતો
 મારતો સીધે રસ્તે લાવી ત્રીપુષ્કરમાં લાવ્યો. હે ઉત્તમ બ્રાહ્મણો
 જે બ્રાહ્મણની એ ગાય હતી તેને તે સાંપીને જ કે હું ભુખથી
 દુર્બળ, શ્રમથી પીડીત થયો હતો તોપણ પિતામહનાં દર્શન કરી
 ઘરે જઈ ભોજન કર્યું. કેટલાક વખત પછી માફ મૃત્યુ થયું.

હે દિવ્યેત્તમ, તે ગાય અને તે દુષ્ટ પ્રાહ્મણના પ્રભાવથી હું
 ગૌડ દેશમાં રાજા થયો. અને ઘડો ભરી દુધ દેનારી ગાય
 પણ દશાણી દેશના રાજાની કન્યા થઈ અને પ્રદક્ષણના મા-
 હાત્મથી તે મારી સ્ત્રી થઈ. તે પ્રાહ્મણ પણ હુમણા મારો મંત્રી
 થયો છે, અને તેણે મને પ્રેરણા કરી તેથી પ્રાહ્મણ કુળમાં જ-
 ન્યો છે તે પ્રાહ્મણ મંત્રી, તે ઘડો ભરી દેનારી મારી સ્ત્રી,
 અને તેજ મુંગો વૈસ્ય હું, અમને ત્રણેને પ્રદક્ષણના પ્રભાવથી
 જાતીનું સ્માર્ણ છે. અને ઐશ્વર્યયુક્ત આ ઉત્તમ જાતી અમને
 મળી. હે પ્રાહ્મણો તેથીજ અમે લોભ અને અહંકાર વીના ત્રણે
 પુષ્કરની પ્રદક્ષણા ભક્તિથી કરી. હું તે વાતનું સ્માર્ણ કરી મંત્રી
 અને પત્નિને સાથે લઈ મૌન ધારણ કરી કારતકી પુનમને દિવસે
 પ્રદક્ષણા કરું છું. હે દિવ્ય, જે હેતુથી હું પુષ્કરની પાંચ દિવસ
 સુધી જાત્રા નથી કરતો તેનું કારણ આપ લોકોને કહું છું તે
 સાંભળો. અહીંઆં અસંખ્ય તીર્થ સ્થાન અને લીંગ પૃથ્વિ ઉપર
 છે જે ઘણા વખતથી લોપ થઈ ગયેલ છે. હે દિવ્ય હું દિવ્ય દ્ર-
 ષ્ટિથી જે સઘળાં પગલે પગલે હારખંધ લાગી રહ્યાં છે તે સર્વેને
 હું જોઈછું. હું તેઓને બચાવી ઘણી મુસ્કેલીથી પગલું ભરું છું
 તો હે દિવ્ય મુત્ર અને વિષ્ટા કેમ કરું ? સમો વરતી લોપ થઈ
 ગયેલ લિંગ અને વિષ્ણુની મુરતીને હું જોઈ છું. આ સીવાય
 બીજું કંઈ કારણ નથી. આ સઘળું ત્રણ પુષ્કરની પ્રદક્ષણાથી
 ઉત્તમ અને અતી ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય માહાત્મ મેં આપલોકો-

ને કહ્યું. સુતજી બોલ્યા, ત્યારે વિસ્મયથી ઉઘડેલાં જેનાં નેત્ર અ-
 ને ચક્રીત થઈ ગયેલાં ચિતવાળા તે સઘળા પ્રાહ્મણ્યે મંત્રીને પુ-
 છ્યું. હે ભાઈ કહો તમે કયા સ્થાનમાં રહેતા હતા. તમારું ગોત્ર,
 નામ, શાખા, અને પ્રવર શું છે? તે સરમાઈ બોલ્યો, મારું વ-
 શિષ્ટ ગોત્ર, માધ્યાદીની શાખા, એક પ્રવર અને શાકટાયમાં
 નામ હતું. પ્રભદેવની પછી કૈલાશ શિખર ખરોખર ઊંચા, હે પ્રા-
 હ્મણો આ મારું ઘર હૈયાત છે. હવે તે ઘરમાં મારા વંશનો ત્ર-
 ણુ બીંદુ નામે પ્રાહ્મણુ રહે છે. હે પ્રાહ્મણુ શ્રેષ્ઠ, વેદ અને વેદાંગ
 જ્ઞાણનાર તે મારો પૌત્ર છે. તે ત્રણુ બીંદુનો બાપ મારો પુત્ર હ-
 તો એમાં સંદેહ નથી. ત્યારે તે સઘળા પ્રાહ્મણ્યે ઘણા કૌતુક-
 થી ત્રણુ બીંદુને બોલાવી તેના બાપદાદાનું સ્થાન, નામ, શાખા,
 અને પ્રવર પુછ્યું. તેણે પણ જે પ્રમાણે મંત્રીએ ખતાવ્યું હતું
 તેજ પ્રમાણે કહી સંભળાવ્યું. પછી ત્રણુ બીંદુએ પોતાના કુલ-
 ના ચિન્હોથી દાદાને ઝાળખી પૃથિવ ઉપર ઘુટણીએ પડી પ્રણા-
 મ કર્યો અને નત્ર થઈ લડયડતી વાણીથી બોલ્યો. જો આપ મારા
 પિતામહ છે તો આપ મને સારો ઉપદેશ આપો કે જેથી મા-
 રી સીધી થાય. મંત્રી બોલ્યો, હે પૌત્ર જો તને મારા વાક્યમાં
 વિશ્વાસ હોય અને તું તેને અવસ્ય જાણ્યો હોય તો મારી એ
 આજ્ઞા છે કે કારતકી પુનમને દિવસે મૈત્રાધારણુ કરી જેષ્ઠ પુ-
 બ્ધરની સઘળી બાજુએ ત્રણુ કુંડોની પ્રદક્ષણા કરી મયા કુંડમાં
 સ્નાન કરી ઘણું ચત્નથી આધ કરજે કે જેથી મારી દીવ્ય અતિ

થાય. સુતજી બોલ્યા, મંત્રી રાજ વહદ્રથ, અને દશાણી દશના રાજની કન્યા રાજ વહદ્રથની પત્નિ સઘળા બ્રાહ્મણોને નમસ્કાર કરી બુદ્ધી બુદ્ધી તેમની આજ્ઞા લઈ હે દિવસ શ્રેષ્ઠ પોતાને દેશ ગયા. હે બ્રાહ્મણ શ્રેષ્ઠ, આ સઘળી પ્રદક્ષણાનો મહીમા જે કરવાથી બધા પાપ નાશ થઈ જાય છે તે આપને કહી સાંભળાવ્યા છે. જે કોઈ શ્રદ્ધાથી પવિત્ર મનથી હૃદયેશ તેને સાંભળે તે ત્રીપુષ્કરના સ્નાનથી ઉત્તમ થયેલ ફળ પામે. હે દિવ્યેત્તમ, કારતકી પુનમને દિવસે આટલાજ વાસ્તે લોક મૌનવૃત્ત ધારણ કરી પ્રદક્ષણા કરે છે.

ઈતી શ્રાવણપુરા : પુષ્કરમાહાત્મે પંચદશ અધ્યાય સમાપ્ત

૩૫ી—હે સુત એ વાત આપે કહી હતી કે બ્રહ્માએ યજ્ઞની દીક્ષાની વખતે સાવિત્રીને બોલાવ્યા હતાં પણ તે ન આવવાથી ગોપની કન્યાને પોતાની પત્નિ બનાવી યજ્ઞશાળામાં રાખી તો બ્રહ્માની પાસે શોક્યને સાંભળી સાવિત્રીએ શુક્યું તે અમને કહો. અમને તે સાંભળવાની ઘણી અભીલાષા છે.

સુતજી—પુલસ્ત્યની વાત સાંભળી સાવિત્રી ઝટપટ સ્નાન કરી સ્ત્રીને ચાગ્ય ઘરેણાં ઉત્તમ રીતે પેરતી હતી તેવામાં પાર્વતી તેની પાસે આવી, તથા લક્ષ્મિ, ઈદ્રાણી, સંધ્યા, સ્વાહા, વીળાવરી, અરધતી, રતી, મીતી, રંભા, રોહિણી, દેવી, વસુધરા, કામા, પુષ્ટી, તુષ્ટી, મેઘા, સરસ્વતી, વૈદહી, કદ્દુ વીજેરે બીજા પણ દેવતાઓની સહી સઘળા પુરુષ પાત્ર લઈ સર્વ અંગેમાં અભિપ્રાય

પેહેરી આવી પહોંચી. સાવિત્રી આ સર્વેને સાથે લઈ ખ્રહ્માની
 પાસે ચાલી. ઘણા પ્રસન્ન મનથી ગાજતે વાજતે સાથે જઈ રહી
 હુતી તે વખતે નારદજી આવી પહોંચ્યા. હે દેવી, મેં તમને
 પેહેલાં ઓલાવ્યા પછી પુલસ્ત્યે ઓલાવ્યા પણ આપ સ્ત્રી સ્વભા
 વનો આશ્રય લઈ દીક્ષાના સમયમાં પણ ન આવ્યાં. ત્યારે ખ્રહ્માની
 આજ્ઞાથી ઇન્દ્ર ઓઠી કન્યા લઈ આવ્યો. પછી વિષ્ણુએ પોતે
 તે વાતને પુછી આપી. મહાદેવ તથા બીજા સ્વર્ગવાસી દેવોએ
 પણ તે અમંગળ રૂપ ગોપ કન્યાને સારી કહી. એવાજ રીતે
 સઘળા ખ્રહ્મણોએ પણ તેની સાથે પીતાનો વિવાહ કરાવી દી-
 ઘો. વધારે કહેવાથી શું ? પત્નિશાળામાં લઈ જઈ મંત્ર ઓલી
 તેની કેડમાં મેખલા બાંધી. હે દેવેશ્વરી, હવે ત્યાં તો આ પ્રમાણે
 વૃતાંત ચાલી રહ્યું છે. હે મંગળરૂપ આ બધું મેં મારી નજરે
 જોયું છે. કોઈથી સાંભળ્યું નથી. હે જગતંબે આ સાંભળી આ-
 પને જેમ ઠીક લાગે તેમ વરતો. હું તો તેને યજ્ઞમંડપમાં જઈ
 કોધાયમાન થઈ નીકળી આવ્યો છું. સુતજી ઓલ્યા, હે દિવ્યશ્રેષ્ઠ
 માહારાણી સાવિત્રી આ સાંભળી હેમંત રતુમાં કરમાયેલ કમળ,
 જેની જડ કપાઈ ગઈ છે એવી વેલ, ધ્યારાથી વિખુટી પડેલ
 ચકવી, જેષ્ઠ, અષાઢમાં સુકું તળાવ, ચંદ્રની હરી લીધેલી
 કળા, મૃગથી વિચોગી હરણી, રાજ વગરની સેના, પત્ની વીના
 ની સતી સ્ત્રી; સુકાયેલા ફુલોની માળા, મરેલા વાછડાની ગાયની
 માફક અત્યંત દુઃખી ઉદાસ મુખથી લાકડા જેવી થઈ ગઈ. એ

ની આવી હાલત જોઈ દેવોની સ્ત્રીઓએ નારદને ઘણા ધીકારી
 સાવીત્રીને કહ્યું હે દેવી કંકારા પ્રિય નારદ સાચા જીવો વચ્ચેના
 બોલે છે આજ કામથી તે મુની પોતાનું હંમેશાં ભરાણુ પોષણ
 કરે છે. હે સાવીત્રી, સીવજીએ પેહેલાં મને વારંવાર કહ્યું હતું
 કે હે પ્રીય પાર્વતી તું મારી તરફથી મુખની આશા રાખતી હોય
 તો તું કદી પણ નારદ મુનીની વાત પર વિસ્વાસ કરીશ નહીં,
 નહીં તો તું અસહ્ય દુખ ભોગવીશ. ત્યારથી હું તો નારદના વ-
 ચનના નિસ્વાસ કોઈ દિવસ કરતી નથી. વાસ્તે જ્યાં તારા પ-
 તી છે ત્યાં જા. હે ભદ્રે, આપ જોઈને જો કરવું ઘટે તે કરજો.
 તેના કહેવા ઉપરથી અહીંઆંજ રહેવું ન જોઈએ. તમે ચાલો.
 સુતજી બોલ્યા. ગૌરીના વચન સાંભળી હર્ષ રહીત સાવીત્રી પગલે
 પગલે પડી જતી યજ્ઞ ભણી ચાલી. હે દિવ જ ત્યાનું ગાયન તેને
 અતો દુખકારી માલમ પડતું. તેમજ નાચ. મૃદંગ ઢોલના અ-
 વાજ પણ તે માહા પતિવ્રતાને અળખામણા થઈ પડ્યા. જે કાં-
 ધ યજ્ઞમાં સણગાર થઈ રહ્યો હતો તે તેને અંગારા જેવો લાગ્યો.
 આંસુથી ભરાઈ ગયેલા નેત્રે વારંવાર નિસાસા નાંખતી અને વિ-
 ચાર કરતી ઘણી મુસકીલે યજ્ઞમંડપમાં પોહોંચી. દુઃખથી તે
 યજ્ઞમંડપને કારાગ્રહની ખરાબર જોવા લાગી. હવે પ્રહ્લાએ સા-
 વીત્રીને યજ્ઞમંડપમાં જોતાંજ તેજ કાણુ મોઢું નીચું ધાલ્યું, તે
 પ્રમાણે માહુ દેવ, વીળજી, અને યજ્ઞમંડપમાં આવેલા બીજા દે-
 વતાઓએ પણ નીચાં મોઢાં ધાલ્યાં, અને તે શ્રેષ્ઠ પ્રાણીને

યજ્ઞનુ કાંમ કરી રહ્યા હતા, તે ભયથી વ્યાકુળ થઈ ચુપ થઈ ગ-
 યા. હવે તે સાવીત્રી બ્રહ્માને શોક્યની સાથે જોઈ દોધથી લાલ આં-
 ઝો કરી બોલી-હે માહાદેવ, શું તને આ પ્રમાણે ઘટીત છે કે
 આ જોખની કન્યાને તું પતિન બનાવે ? જેના બંને પક્ષમાં
 અસંખ્ય પત્ની કરાય છે. શૈભ્યાચારથી રહીત ધર્મના કામને જા-
 ન્યુતી પણ નથી. એના માતાના પક્ષમાં અને પીતાના પક્ષમાં
 પશુઓની પેઠે અધમ કાર્મના કાંમમાં આશક્ત રહે છે, જેવી રીતે
 પશુ ઘાસ, પાંછી અને વૃક્ષોને ખાઈવીણા મુત્ર કરે છે, બોજ ઉપાડે છે
 તેવીજ રીતે આનુ સઘળું કુળ કેવળ અન્ન ખાઈ, પાછી પી હ-
 ગવા મુતરવાના સીવાય બીજે આચાર કાંઈ સમજતા નથી તો
 ધર્મની કથા તો શું છે ? હે કમળથી ઉત્પન્ન, નીચ જાતના લોક
 પણ તે યોનીની કન્યા નથી લેતા. ભરવાડ પશુ સમાન છે તે વા-
 સ્તે તે આજ આ શું કર્યું ? જેથી હસવું આવે છે બીજા લોકો
 આશ્ચર્ય પામે છે જો તારે યજ્ઞમાં ખીણ સ્ત્રીની જરૂર જણે
 તો શું તણ લોકમાં કોઈ બ્રાહ્મણી જન્મી નહોતી જે આ શૈભ્યા-
 ચારથી વીમુખ બીજા કામી માણસોથી ભોગી માહા પાપણી સે-
 કડો હજારો વેશ્યાઓથી પણ અધીક તને મળી ? નીચ જાતની
 પણ કન્યા જો કામ ચોની (જેણે પુરોહિતના સંગ કર્યો હોય) હોય
 તો તે માતાપીતાના પક્ષને અને પોતાના શરોરને પણ પતીત
 કરે છે એટલા માટે આ નિંદા કરવા લાયક કામથી બીજા મેટ
 દેવોની પ્રમાણે પૃથ્વીપર તને કાંઈ નહીં પુણે. એટલા પુણ્યાર્થ
 શિવાજી બીજા સ્થાનોમાં જે માણસ તારી પુજા કરશે તે નિર્ધન

થશે. હે દિન શ્રેષ્ઠ, એ સાવીત્રી પ્રહ્લાને એ પ્રમાણે કહી દેખીત થઈ
 ઇન્દ્ર ભણી નેઈ ખોલી હે ઇન્દ્ર, ને તું ભરવાડની કન્યા લાવ્યો
 તો આ ચંચળ કર્મને ભોગવ. આજથી યુદ્ધમાં હંમેશાં તારે
 પરાજય થશે. ભારે ભયથી હંમેશાં તું સ્વર્ગમાં વસીશ. યુદ્ધમાં
 હારી ગરીબ થઈ ઘરડો હોવા છતાં પણ કારાગ્રહ સેવીશ. હે
 કુષ્ઠ ખુદ્દી વાસુદેવ, આ કુર્મતી ડોસાના વિવાહને માટે તેં ગોપની
 કન્યાને વાસ્તે ટેકો આપ્યો એ કારણને લીધે તું નીંદીત મનુષ્ય
 ચોનીમાં જન્મી પ્રીયાના વિચોગથી ઘણો વખત દુઃખી રહીશ.
 કેમકે બીજનું દુઃખ તું જાણતો નથી. પોતાને દુઃખ ભોગવવું
 પડે છે ત્યારે જ બીજનું દુઃખ સમજાય છે. હે રૂદ્ર, તેં પણ વિભ્રુ
 સાથે પ્રહ્લાને પ્રસન્ન કરવા આ નીંદીત કન્યા માટે ખુશી થઈ ટેકો
 આપ્યો વાસ્તે તું ઇશ્વર થઈને પણ દુઃખી રહીશ. જ્યાં ખરાબ
 કામ થયાં કરે છે ત્યાં ભયાનક રૂપ ધરી કદરૂપા ગણુ સાથે રહીશ.
 અને સઘળા પ્રાણીઓ મારા વચનથી હંમેશાં દરીદ્રી થશે. કદાચ
 દૈવ ચોગથી ધન મળશે તો ભોગવવામાં નહીં આવે અથવા દા-
 ટ્યું રહેશે અથવા નીષીઘ કામમાં લાગશે અથવા નાશ થશે.
 જપ, હોમ વિશેષ કરી વેદપાઠ અને યજ્ઞ, પાખંડથી કર-
 શો અને સોમ ભક્તિને વેચશે. આ પ્રમાણે પ્રાણીઓને
 શ્રાપ દઈ તે ગાયને કહ્યું, તારા મુખમાંથી પ્રવેશ ક-
 રાખી આ ગાયત્રીને પ્રવિત્ર કરેલ છે. તારા મુખમાં નાં-
 ખી શાપને પ્રવિત્ર કરી વાસ્તે મારા વચનથી તું વિષ્ટા ભક્તી થઈ-

શ. ત્યારપછી કુખેરને કહ્યું હે ધનાઢય ! વવાહને વાસ્તે તેં ધન
આપ્યું માટે તું નિર્ધન થઈશ. તારો ભાઈ રાવણ અને તારા
બીજા સેવક રાક્ષસો તારું ધન હરી લેશે. હે વાયુ તેં યજ્ઞમાં બ્રાહ્મ
ણોને નોતર્યા વાસ્તે તું જોવો શ્રેષ્ઠ ગંધવાળો છે તેવોજ ખરાબ
ગંધવાળો થઈશ. પછી અગ્નિને કહ્યું હે હુતાશન, તું અપવિત્ર
કુળહીણ યજ્ઞના કામમાં નીંદીત આહીરની છોકરી પત્નિ
શાળામાં ખેડી છે ત્યાં લોભથી પ્રજવલીત થયો વાસ્તે મારા વ-
ચનથી કડોર શ્રાપ પામી યજ્ઞમાંથી ઉત્તન થયેલ તું સર્વ ભક્ષી
થઈશ. બીજા દેવતાઓ જે અહીંયાં સહાય કરી રહ્યા છે તે મારા
શ્રાપથી પીડાઈ પુત્ર રહીત થશે. સુતજી બોલ્યા હે દિવ્ય શ્રેષ્ઠ,
આ પ્રકારે તે દેવોને વીવીધ શ્રાપ દઈ બધાને છોડી દેવપત્નિ
સાથે ઉત્તર તરફ મુખ કરી ભુખથી વ્યાકુળ થઈ ગયેલ સ્ત્રીની પેઠે
નીશાશા નાંખતી યજ્ઞમંડપમાંથી નીકળી. હવે તેને જતી જોઈ બ્રહ્મા
બોલ્યા, હે સાવીત્રી કોપ ન કર આમાં મારો કંઈ દોષ નથી. જ્યારે
મને માલમ પડ્યું કે યજ્ઞનો સમય જવા આવ્યો છે ત્યારે પાપના
ભયથી ગાયત્રીને પત્નિ બનાવી. તું શ્રેષ્ઠ, ઉમદા કુળની બુદ્ધિ-
માન છું માટે મારા કહેવાથી પત્નિશાળાને શોભાયમાન કર. હે
કલ્યાણી, આ ગાયત્રી સઘળા કામમાં તારી દાસી થશે, એટલા
માટે તું ઘુસ્સો તજ દે. પતી ધનવાન અથવા નિર્ધન, કદરૂપો
અથવા બુદ્ધિહીણ હોય, ન કરવાનું કામ કરનાર હોય, તોપણ
મને તે હંમેશા પુજનીય છે. હે સુચી સ્મિતે, જો આપણા કુલથી

વીરિધથી કામ કરનાર હોય અને સદા પરસ્ત્રી ગમન કરનાર હોય
 તોપણ કુલીન સ્ત્રીઓને અતી પુજ્ય છે. સાવીત્રી બોલી, હે કામી
 હું એવી જગાએ જઈશ કે જ્યાં તારું નામ પણ સાંભળવામાં
 આવે નહીં. આ મેં આને મારા મનમાં નીશ્ચય કર્યો છે. તે
 દેવી આ પ્રમાણે બોલી, પર્વતના શીખર ઉપર ચઢી ત્યાં બેસી
 દીવસ રાત પ્રચંડ તપ કરવા લાગી. જે માણસ આને પુજકમાં
 સારી રીતે ભક્તિથી સ્નાન કરી તેનું દર્શન કરે તો તે અગ્નિ-
 બોમયજનું ફળ ભોગવશે. તેની દક્ષિણ તરફ બેસી શ્રધ્ધાથી
 એકવાર ગાયત્રીના જપ કરશે તેને લાખ ગાયત્રીના જપ કર્યા-
 નું ફળ મળશે. હે દીજ, જે સ્ત્રી તેની સામે નૃત્ય અને ગાયન
 કરશે તે જન્મો જન્મ સોભાગ્યવંતી રહેશે. જે સ્ત્રી ઘી ભરેલા લા-
 લ દારાની દીવેટથી તેની સામે દીવો કરશે તે કદી વિધવા થશે
 નહીં. જે સ્ત્રી તેની આગળ અનેક પ્રકારના ફળ ધરશે હે દિજ
 શ્રેષ્ઠ, તે કદી વાંઝણી રહેશે નહીં. જે સ્ત્રી એના દક્ષિણ ભાગમાં
 સ્વાદિષ્ઠ મીષ્ટાનથી સાત સ્ત્રીઓને ભોજન કરાવશે તે ત્રણસો કલ્પ
 સુધી દુઃખી, દરીદ્રી, વાંઝણી, અને અભાગાણી કદી થશે નહીં.
 જે સ્ત્રી સ્નાન, ગંધ, પુષ્પ, ધુપ, વસ્ત્ર, અલંકાર, ખળીદાનથી
 (જેવા કે શ્રીફળ હોમતાં) સાવીત્રીની પુજા કરશે તે રાજનું ઘર-
 છોડી ખીજ કોઈ સ્થાનમાં જનમશે નહીં. રાણી થઈ પુત્ર, સૌ-
 ભાગ્ય અને સુખ સદા ભોગવશે. હે પ્રાણી શ્રેષ્ઠ સાવીત્રીએ જ
 તી વખત પર્વતની તળેટી આગળ ચર્ણુ ધર્યા હતા. ત્યાં
 પુરૂષ અથવા સ્ત્રી ચર્ણુ ધરશે અથવા તે ચર્ણુને સ્પર્શ કરશે અ-

થવા મન લગાડી તેની પુજા કરશે તે માણસ ગરીબ અને અભાગી કદી થશે નહીં, અને સ્ત્રી સદા સૌભાગ્યવતી રહેશે. હે દ્વીજ શ્રેષ્ઠ તે યજ્ઞમાં સાવિત્રીના પ્રહ્લા સાથે જે વાદવિવાદ થયો તે સઘળો આપને કહી સંભળાવ્યો. જે મનુષ્ય ભક્તિથી તેને વાંચશે અથવા સાંભળશે તે યજ્ઞનું સંપૂર્ણ ફળ પામશે. જે માણસ પવિત્ર, સાવધાન થઈ શ્રાદ્ધ વખતે પ્રાહ્મણોની સામે વીરોધ કરી વાંચશે તે ગયા શ્રાદ્ધના પુર્ણ ફળને પામશે. જે માણસ મુર્ય ગ્રહ-ણુ, પુર્ણમાસી અને અમાવાસીઆને રોજ તેનો પાઠ કરશે તે એક પખવાડીયાના સમપુર્ણ પાપથી છુટી જશે. જે માણસ આ સાવિત્રીના આખ્યાનનું ખીજ સ્થાનમાં, શ્રેષ્ઠ પ્રાહ્મણોની પાસે અથવા અન્ય માહાત્માઓની પાસે કીરતન કરશે તે જન્મથી મર્ણુ પર્યંતના પાપથી નકી મુક્ત થશે.

ઈતી પદ્મપુરાણે પુષ્કર માહાત્મે સોડ અધ્યાય સમાપ્ત.

સુતજી—સાવિત્રીના ગયા પછી લોકના ખીતામહ પ્રહ્લાએ ચિંતાયુક્ત સઘળા પ્રાહ્મણોને કહ્યું કે મારા યજ્ઞમાં ભયને મુકી દઈ સાવધાન થઈ જેનું જે કામ હોય તે કરો. ગાયત્રી બોલો હે શ્રેષ્ઠ પ્રાહ્મણુ સાવિત્રીએ કોપથી તમને જે શ્રાપ દીધો છે અને ક્રોધમાં આવી તમારા દાષ વર્ણવ્યા તે કળીયુગ છોડી ખીજ કાળમાં કોઈ પ્રકારે થશે નહીં એટલું છતાં સઘળા લોકોમાં તમે પુજનીય રહેશો. તમારા વચન વિના કોઈ કામ થશે નહીં તમારા વચને કરી મંત્રહીણ કામ પણ સઘળા ગુણયુક્ત થશે. અ-

ને તમારી આજ્ઞા સીવાય સઘળું કાંમ નિષ્ફળ થશે એ તમને સત્ય કહું છું. હે ઈન્દ્ર તું ખંધનમાં પડીને પણ પાછો સ્વર્ગને પામીશ એમાં સંદેહ નથી. આ મેં સત્ય કહ્યું છે. ત્યારપછી યુધ-માં દૈત્ય રાક્ષસ અથવા કોઈથી પણ તારી હાર થશે નહીં. હે અગ્નિ સાવીત્રીના શ્રાપથી સર્વ ભક્ષી તું સઘળા દેવોનું મુખ થઈ પવિત્ર ગાણાઈશ. આજથી જ હવે યજ્ઞમાં હોમાશે તે સઘળા તારા મુખમાંથી દેવોને પહોંચશે, એમાં સંદેહ નથી. હે વાયુ તું નિંદીત ગંધવાળો થઈને પણ સઘળા પ્રાણીઓના શરીરમાં જીવ રૂપ થઈશ અને મોટા યજ્ઞમાં વીશેષ કરી હોમનો ભાગ લઈશ. મારું આપેલું તારામાં ઘણું બળ રહેશે. હે ધેનુ તું શ્રાપના દો-ષથી અપવિત્ર પદાર્થ ખાઈને પણ યજ્ઞના કામમાં અતી સુધ અમૃત સમાન દુધ દઈશ જેથી યજ્ઞનું કાર્ય અને વીશેષ કરી પીતરોનું કાર્ય ચાલશે એમાં સંદેહ નથી. જેવી રીતે સઘળા દે-વગણુ સર્વે સ્થાનમાં વિશેષ કરી પુષ્કરમાં પુન્નય છે તેવીજ રીતે તારી પણ અનેક પ્રકારથી પુન્ન થશે.

ઈતી શ્રી પદ્મપુરાણે પુષ્કર માહાત્મે સમ્પદશે અધ્યાય સમાપ્ત.

શ્રુતજી—હે દ્વિજેતમ, ગાયત્રીએ આ પ્રમાણે દેવ અને પ્રાણીઓને પ્રસન્ન કર્યા તેમજ અવ્યક્ત જન્મ પ્રાણીના તં વજ્ર પાંચ રાત્રીમાં સમાપ્ત થયો જ્યાં પ્રાણીઓની દક્ષણાને મા-ટે પગલે પગલે સુવર્ણ મુદ્રા રખાતી હતી. હે દ્વિજેતમ દીન,

આંધળાં. દરીદ્ર, અને બીજા લોકોને પણ તેઓની મરજી પ્રમાણે પદાર્થ ભુખણ અને વસ્ત્ર અપાતાં હતાં. આ વખતે પુલસ્ત્યે પ્રજ્ઞાને કહ્યું હે પીતામહ આજ આપનો મહા યજ્ઞ પુરો થયો. તેમાં કાંઈ પ્રાયશ્ચિત થયું નથી. દક્ષણા સારી રીતે પુરેપુરી અપાઈ છે એટલા માટે હવે યજ્ઞની પાછળનું સ્નાન કરવું જોઈએ. ત્યાં વરુણનું કાંઈ વિશેષ કામ કરવું જોઈએ વાસ્તે સુંદર જોઈ કન્ડના કીનારે ચાલો. જ્યાં સુંદર જળમાં વરુણની પુજા કરીએ. જેવી રીતે મંત્રપૂર્વક સઘળી આહુતી અગ્નિમાં અપાય છે તેવી જ રીતે યજ્ઞની સમાપ્તિને વાસ્તે જળમાં હવન કરવો જોઈએ. હે સુર શ્રેષ્ઠ, આ યજ્ઞનું પાત્ર વરુણને પ્રસન્ન કરવા વાસ્તે ત્યાં મંત્રોથી હોમવું જોઈએ. જે ત્યાં હોમની અંતમાં આપની સાથે સ્નાન કરશે તે નિરોગી અને સીધ મનાર્યવાળો થશે. હે પદ્મજ પૃથ્વીપર જે બીજાં તીર્થો છે તે સઘળાં તે વખતે જળમાં રહે છે, જેથી હે વીભો, સઘળાં પ્રાણીઓ યજ્ઞમાન સાથે મં ગળદાયક જળમાં સ્નાન કરે. સુતજી જોડ્યા આ સાંભળી ગાયત્રી સહીત પ્રસન્ન કૃતાર્થ પ્રજ્ઞા સર્વથી ઉત્તમ તાર્થ જાણી ચાલ્યા. હવે સઘળા દેવતા વિશેષ કરી માણસ તે પુલસ્ત્યનાં વચન સાંભળી ઘણી શ્રદ્ધાથી સ્નાન કરવા પ્રજ્ઞા, સેવક અને સંતાન સહીત ખુશી થઈ ચાલ્યા. જોઈ પુષ્કરમાં તે સઘળાઓ તે અતી પવિત્ર સ્નાન નીમીત્ત સીધતા કરતા લોકોની મોટી ભીડ થઈ જેથી ત્યાં ન તો પ્રજ્ઞા દેખાતા, ન કર્મ કરાવનાર રૂં

તિજ દેખાતા, જ તો જપ સહીત કરેલું કર્મ જણાતું. ત્યારે
 પ્રહ્લા પોતે બોલ્યા હે ઇન્દ્ર, એક મોટો ઉત્તમ વાંસ જલદી
 લઈ આવો તેની ટોચપર કાળા હરણનું ચામડું બાંધી ઐ-
 રાવતપર ચઢી મારી પાસે ઊભા રહો અને સ્નાનના સમયે
 પાણીમાં તમે એને ફેંકજો જેથી સઘળા લોક સ્નાનનો ઠીક
 વખત જાણે. જેથી દુર ઉભેલા પાણુ બાળક અથવા મોટા
 વૃદ્ધ પાણુ માણસના કર્મના અંતમાં સ્નાનથી ઉત્તમ મંગળને
 નીસંદેહ પામે. આ પ્રમાણે પ્રહ્લાદેવથી આજ્ઞા મળી કે ઇન્દ્ર બહુ
 સાર એમ કહી ત્યાંહાંથી સીંધ્ર ચાલ્યો ગયો. ઐરાવત ઉપર ચ-
 ઢી વાંસની ટોચપર મૃગછાળા મુકી જળના વચમાં ઉભો. તે
 પછી વેલ લાણુનાર સઘળા બ્રાહ્મણ અને બધા દેવોના કહેવાથી
 ઉત્તમ દેવ, ગંધર્વ, કીર્ત્તર, નાગ, ગુહ્યક, ચારણુ, માણસ, મુખ્ય
 મુની, સ્ત્રી તે પ્રમાણે બાળકોએ સ્નાન કર્યું. જારે સઘળા દેવોએ
 સ્નાન કરી લીધું ત્યારે પ્રહ્લા સીંધ્ર વીનવેલા ઇન્દ્ર પ્રત્યે બોલ્યા
 હે ઇન્દ્ર તેં મારા યજ્ઞમાં દુઃખ વેઠ્યું વાસ્તે તારું કલ્યાણ થા-
 એ. ઉત્તમ વર માંગ. ઇન્દ્ર બોલ્યો, હે સુર શ્રેષ્ઠ, જે રાજા દર
 વર્ષે અહીંમાં આવી હાથી ઉપર બેસી જેવી રીતે મેં કર્યું તે-
 પ્રમાણે વાંસના અગ્ર ભાગ પડે જળમાં મૃગછાલ ફેંકશે તે પાપ
 રહીત થશે. હે પીતામહ જેઠ કુન્ડના પવિત્ર જળમાં જે મૃગ-
 છાલા સાથે લઈ સ્નાન કરે તેના વર્ષ એકના પાપ નાશ થઈ
 જાય. અને આપની દયાથી પુષ્કરની જાતનું સો ઘણું ફળ

થાઓ. પીતામહ બોલ્યા, અહીંઆં જેઠ પુષ્કરમાં પાંચ રાત
 જતા કરી પડવેને દીવસે જે માણસ મૃગચર્મથી સ્નાન કરશે
 તે ઇન્દ્રીય વિલાસી થઈને પણ વર્ષ લગીના પાપથી જરૂર છુટશે અ-
 ને તેની જતા સફળ થશે. હે દેવેશ, સર્વે વાતે તે માણસ ઉપદ્રવ અને
 વ્યાધી રહીત થશે એમાં સંદેહ નથી. મૃતજી બોલ્યા, આ વખતે
 એક માણસ લાકડી ટેકી કબળી શ્વાસ લેતો મોંઢામાંથી કફ અને
 રક્ત થુંકતો ક્ષય રોગી આવોને બોલ્યો. હે પિતામહ, આપનો
 યજ્ઞ થાય છે એવું સાંભળી ભુખ્ત અને તરસથી વ્યાકુળ થઈ અ-
 હીઆં આવ્યો છું. હે પિતામહ પેહેલાં આપે મને કુંત પેદા કર્યો
 પણ મારા જીવનને વાસ્તે કાંઈ પણ ઉપાય કર્યો નહીં તો હે લોક
 નાથ હું શી રીતે જીવું ? વાસ્તે હે દેવ દયા કરો કે મારી તૃપ્તિ
 થાય. આપની કૃપાથી આપનું દર્શન વ્યર્થ ન જાય. બ્રહ્મા બો-
 લ્યા, અહીંઆં પુષ્કરમાં આવી જો પેહેલાં તારૂં તરપણુ કરશે
 અને પછી દેવ પીતરોનું તરપણુ કરશે તો તેનું તરપણુ અને
 શ્રાધ સફળ થશે નહીં તો નિષ્ફળ જશે એમાં સંદેહ નથી. મૃગ-
 ચર્મના ઉત્સવ વખતે પણ જે તારૂં શ્રાધ કરશે તેના વંશમાં
 ક્ષય રોગ કદી થશે નહીં. રોગથી પીડીત જે માણસ તારૂં શ્રાધ
 કરશે તે નીરોગી થશે. બ્રહ્માદેવે આ પ્રમાણે વર આપ્યા પછી
 સઘળા દેવ અને બ્રાહ્મણોને વિદાય કર્યા. પછી પોતે પણ પ્રસન્ન
 થઈ બ્રહ્મલોકમાં ગયા. આ પ્રકારે પુર્વકાળમાં બ્રહ્માએ જેઠ પુષ્ક-
 રમાં યજ્ઞ કર્યો ત્યાં બ્રહ્માનો ઘણો આશ્ચર્યવાળો સુંદર યજ્ઞ
 થયો. જે કોઈ આ માહાત્મને સારી રીતે વાંચશે અને જે મા-
 ણસ પ્રાતઃકાળ ઉઠી ખરી ભઠિતથી સાંભળશે તેને અગ્નિષ્ટોમ
 યજ્ઞનું ફળ મળશે. અને સર્વ પાપથી છુટી મારા લોકમાં જશે એ
 હું સત્ય કહું છું.

ઈતી શ્રી પદ્મપુરાણે પુષ્કરમાહાત્મે અષ્ટાદશ અધ્યા-
ય સમાપ્ત.

૩૫ી—હે સુત આપે જોઈ પુષ્કરમાં પાંચ સારશ્વત નાંમે
તીર્થ કહ્યાં તે શીરીતે ઊભન થયાં તે અમને વિસ્તારી કહે-
હે સુતપુત્ર, કયા વખતે અને કયા સ્થાનથી સરસ્વતિ નદી અહીં-
આં આવી તે સઘળું વર્ણવો.

સુતજી—આને આપેપ્રશ્ન કયો છે તે ઘણો ભારે છે પણ
હું પીતામહને પ્રણામ કરી તેના ઉત્તર દઉં છું. પુર્વ કાળમાં
વાડવ નામે અગ્નિએ અતી ક્રોધથી આખી પૃથિવ નષ્ટ કરી નાં
ખી, એનામાં અદ્ભુત શક્તિ હતી. આ વખતે ઇન્દ્ર આદી બધા
દેવતાઓ પૃથિવ સુની હોવાથી યજ્ઞ ભાગ વીનાના થયા. બધા
લોકો ભયભિત થઈ જળને કાઢે રહેવા લાગ્યા. ન તો કોઈ યજ્ઞ
કરતું, ન તો કાંઈ ધર્મનું કામ થતું. ત્યારે દેવલોક ઇન્દ્રને આગળ
કરી બ્રહ્મલોકમાં જઈ પ્રણામ કરી અનેક પ્રકારથી વેદમંત્રોથી
સ્તુતિ કરી બ્રહ્મા પ્રત્યે બોલ્યા હે પીતામહ, વાડવ અગ્નિ પૃથિવ
ઉપર બધા લોકને બાળી રહી છે કોઈ રક્ષા કરનાર નથી. સઘળા
લોકોનો અને યજ્ઞનો નાશ થઈ જશે અને યજ્ઞમાં ભાગ નહીં મ-
ળવાથી અમારા સઘળાનો પણ નાશ થશે. હે પ્રભુ અમે સઘળા
તેનાથી બચવામાં અસમર્થ છીએ. લોકને ભયથી ઓડવી આપ
યજ્ઞ કરો. બ્રહ્મા બોલ્યા હે સુરેશ્વર તમે સર્વે જાઓ કોપાયમાન હું,
ચુક્તિથી લોકની રક્ષા કરીશ એમાં સંદેહ લાવશો નહીં. હવે
લોકના પીતામહ બ્રહ્માએ એ પ્રમાણે કહી દેવોને વિદાય કરી
તેજ વખતે ગંગાને બોલાવી આદર સત્કારથી બોલ્યા, વાડવ
નામે અગ્નિરૂપથી સઘળા લોકોને બાળે છે તેને જલદી સમુદ્રમાં
પેહોઆડો. સમુદ્ર શિવાય ત્રણ લોકમાં તેને રહેવાલાયક બીજી

સ્થાન નથી. નહીં તો આ મહા ભયાનક પૃથ્વી ઉપર વધારે વધી જશે. ત્યાં તે રાજમાં રહેશે માટે આ કામ કરો. સુતજી બોલ્યા બ્રહ્માના આ વચન સાંભળી ગંગા કશચેલે મોઢે બોલી હે પ્રભુ હું તેને લઈજવા સમર્થ નથી. તેને અડતાંજ મારું બધું જળ સુકાઈ જશે. વાસ્તે આપ આ કામને માટે કાંઈ બીજાને ઊપાય સોધો. આ સાંભળી બ્રહ્માએ તે વખત સઘળી નદીઓને બોલાવી કહ્યું તમે સર્વે આ મોટા વેગવાળા વડવાનળને લઈ જઈ સમુદ્રમાં પોહિંચાડો નહીં તો તે સર્વેને ગળી જશે. ગંગાએ જે રીતે કહ્યું હતું તે પ્રમાણે આ બધાએ કહ્યું તે વખતે બ્રહ્માએ પોતે જાતે સરસ્વતીને બોલાવી કહ્યું હે પુત્રી તું આ વડવાનલ અગ્નિને લઈજવા સમર્થ છે. સઘળા લોક વડવાનલના ભયથી બચી નીરાંત પામે, નહીં તો પૃથ્વી ઉપર સઘળાનો નાશ થઈ જશે. ત્યારપછી મારી સાથે બધું સ્વર્ગ લોક પણ નાશ થઈ જશે એમાં સંશય નથી. સરસ્વતી બોલી, તે તિક્ષણ અગ્નિને બીજા કોઈ સ્થાનમાં લઈ જવા હું અશક્ત છું. હવે જાણુદીપને છોડો કેમકે તેમ થવાથી હે વીભો લોકો સ્નાન કરવાથી અને સ્પર્શ કરવાથી મને દુષિત કરશે વાસ્તે આ વિષયમાં હું શું કરું? બ્રહ્માએ કહ્યું હે પ્યારી તું એને પાતાળમાં જલદી લઈજા, જેથી તને કોઈ સ્પર્શ ન કરી શકે અને જો આને લઈ જતી વખતે તને બળવાની પીડા થાય તો હું તને આજ્ઞા દઉં છું કે હે પુત્રી તેના તીખા તાપથી બળેલી સમજી પૃથ્વીને ફાડી પુર્વ ભાગી મુખ કરી ચાલજે. હે સુંદરી ત્યારે તારા વિશ્રામને માટે સાડાત્રણ કોડ તીર્થ તારી પાસે આવશે. મારા વચનથી તારું પ્રાચી નામ પડશે. વિશ્રામ લઈ સ્વસ્થ થઈ પછી તું વેગથી પાતાળને માર્ગે સાગરમાં જજે. હે પુત્રી એમ કરવાથી તારો ઘણો જશ કલ્યાણ અને શ્રેષ્ઠ પવિત્ર-

તા થશે માટે ઘણી ઉતાવળથી જ. સુતજીએલ્યા, જેવી માહારાજની આજ્ઞા એમ કહી પ્રહ્લાને નમસ્કાર કરી હિમાલય ભાણી ચાલી ત્યારે હે દિવ્વ પાકર વૃક્ષ લગી પોહોંચી. તેની બખોલથી તે મુખ્ય નદી ચારે તરફથી કુબતી ગચ્છ કચ્છ અને સીસુમારથી ભરેલી ભુમીને છોડી પાતાળમાં ચાલી ગઈ. તે પછી તીખા સંતાપથી પીડાઈ પૃથ્વી ઉપર જઈ કાંઈ વિશ્રામ લઈ હે દિવ્વ સત્તમ, તે નદા પાછી દેખાઈ અને પ્રહ્લા વર્તમાં પોહોંચી પાછી અલોપ થઈ. હે દિવ્વેત્તમ, કુરુક્ષેત્રમાં પ્રાચી થઈ પછી તે શ્રેષ્ઠ નદી પુષ્કરાણ્યમાં જઈ અગ્નિયા પીડાઈ પંચશ્રોતા થઈ ગઈ, કંનકા સુપ્રભા, પ્રાચી, સુધા, નંદા, સરસ્વતી આ નામોથી પ્રસિદ્ધ થઈ. પછી પ્રહ્લાના યજ્ઞસ્થાનની ચારે તરફ વહી, સઘળા તીર્થના આશ્રય રૂપ મહર્ષીઓથી સ્તુતિ કરાએલી ખન્નુરેના વનમાં પોહોંચી પાશ્વમ ભાણી મો કરી કેટલેક લગી ચાલી પાછી અલોપ થઈ ગઈ, અને પછી શ્રીસ્થળમાં પાછી પ્રભાસ તીર્થનાં પ્રગટ થઈ વડવાનળને લઈ તેના કઠણ માહા તાપથી હેરાન થઈ સમુદ્રમાં પેંઠી તે વડવાનળ પણ અપાર જળવાળો સાગર હાથ લાગવાથી ઘણો પ્રસન થઈ સરસ્વતી પ્રતે બોલ્યો, હે સુંદરી સરસ્વતી હું તારા કામથી પ્રસન થયો છું. તારું સદા કલ્યાણ થાઓ. મનવાંછિત વર માંગ. તેણે ત્યાં વડવાનળથી ઉત્પન્ન તીખા સંતાપને બાણી મનમાં વિચાર કર્યો કે આના તીવ્ર તાપથી સમુદ્ર સુકાઈ જશે માટે તેને બચાવું અને સમુદ્રને પ્રસન કરવા માટે કન્યા રૂપ ધારણ કરું એમ કહી તે સ્ત્રી રૂપ ધરી પુખ્તની માળા લઈ શાગર ભાણી ચાલી. ત્યાં જઈ સમુદ્રને કહ્યું હું સરસ્વતિ નામે અતી શ્રેષ્ઠ નદી કુંવારી છું. પીતામહની આજ્ઞાથી આ વડવાનળને લઈ આવી છું માટે પ્રેમભરી તમારી

પાસ આવેલી મને વરો. હું તમારું વડવાનળથી રક્ષણ કરીશ. સમુદ્ર ખોલ્યો હું સુંદર મુખવાળી તારો કરો. દાષ નથી કેમકે. બ્રહ્માની આજ્ઞા છે તારે અને મારે પણ વિશેષ કરી લોકની રક્ષા કરવી જોઈએ. હું સુંદરી હું તારૂં પાણી ગ્રહણ કરીશ પણ આ જાનનક અગ્નિથી મારી રક્ષા કર. સમુદ્રના વચન સાંભળી સરસ્વતીએ પોતાની કાંસકી લઈ વડવાનળને દઈ કહ્યું આ કાંસકીને મોંમાં રાખી તેના છીદ્રમાંથી સમુદ્રનું પાણી પીને. આ મારું પરમ વચન છે. આથી વધારે પાણી જો તું પીશ તો વડવાનળ સાંભળ હું તને શ્રાપ દઈશ. સુતેલ ખોલ્યા હું દિવ્યચેષ્ટ વડવાનળ એમજ કરીશ એવી પ્રતિજ્ઞા કરી તે કાંસકી મુખમાં લઈ તેના દ્વારથી સમુદ્રનું પાણી પીતા હજીસુધી સરસ્વતીની આજ્ઞા પાળે જાય છે. સમુદ્ર તો ઘણી રૂપવાન પતિવ્રતા સ્ત્રીના મળવાથી ખુસીથી પ્રકુલિત થઈ ઘણો આનંદ ભોગવવા લાગ્યો. આ પવિત્ર સર્વે પાપનુ નાશ કરનાર આખ્યાન છે. તે જે કોઈ વાંચશે અથવા સાંભળશે તે સઘળા પાપથી છુટી જશે. પુષ્કરમાં પાંચ સવસ્ત્રીનું આ માહાત્મ માણસોને માટે કામધેનુ છે. પાપનુ નાશ કરનાર અને અતી ગુપ્ત છે. જે કોઈ સાંભળશે તે બ્રહ્મ પદને પામશે.

ઈતી શ્રીપદ્મપુરાણે પુષ્કરમાહાત્મે એકુનવીશ અધ્યાય સમાપ્ત.

ટીપ્પણી—હે દિવ્યચેષ્ટ કારતક માસનું શુક્રણ છે તે કહે. પુષ્કરના રનાનના માહાત્મનું શુક્ર આપ જાણો છો વાસ્તે કહેવું જોઈએ.

શુભ—હે કુની, આપ મરવે એક ગુપ્ત પાપ નાશક છે.

પુષ્કરના માહાત્મને સાંભળો. કારતક મુદના પાછલા પાંચ દિવ-
 સમાં કુરુક્ષેત્ર આદિ તીર્થ ગંગા વીગેરેને સહ, કાસી વિગેરે સાત-
 પુરી, જેઠ પુષ્કરમાં આવે છે. ઇન્દ્ર આદી બધા દેવતા, મરીચી
 વીગેરે રૂપી નારદ વીગેરે મુની સ્નાનને માટે પંચનંદ સરોવરમાં
 આવે છે. ઇન્દ્રાણી, રંભા ધૃતાચી, ઉર્વસી, અને તીલોત્તમા અ-
 પ્સરા પદ્મકયોગમાં સ્નાન કરવા આ સરોવરમાં આવે છે. યજ્ઞ-
 માં લાગેલા પ્રજ્ઞાએ પેહેલાં ત્રણ પુષ્કરની પ્રદક્ષણા કરી, જે કારતક
 માસમાં વારાહની પુજા કરે તેના ઉપર ખીંદુ માહાદેવ પ્રસન્ન
 થાય છે. કારતકના સાડાપાંચ દિવસ મુધી સઘળા તીર્થ અને
 નદી આ પંચનંદમાં સ્નાન કરી શ્રેષ્ઠ વારાહની પુજા કરી
 પુષ્કરમાં સ્નાન કરે છે. અજ રૂપ ઉગ્રરૂપ સીવે બાસકલી નામે દૈત્યને
 મારી રૂદ્રને નળકાનું રાજ આપી પર્વતની ટોચ ઉપર ઉત્તમ ને
 પવિત્ર તીર્થ સ્થાપન કર્યું. જે નાગ તીર્થમાં સ્નાન પુજન કરી
 પુષ્કરમાં આવી સંધ્યા કરે તે બુદ્ધિમાન અનેક પ્રકારના બોગ
 બોગવીને કોટી ગણા પુન્યને પામે છે. કારતક માસમાં પુષ્કર તી-
 ર્થમાં સ્નાન કરી હરીણીના શ્રાપથી છુટેલ પ્રભંજન રાજા અને
 સરસ્વતી ઉત્તમ વીમાન ઉપર ચઢી સ્વર્ગમાં ગયા. જે બુધમાન
 માણસ પદ્મકયોગમાં પુષ્કરમાં સ્નાન કરે છે તે કુળ કળીયુગના
 અંધનથી છુટી જાય છે અને જે આવે ચોગ મળતા છતાં પુ-
 શ્કરમાં સ્નાન નથી કરતા તે મહા અધાર ખાડામાં પડી કોટી
 કલ્પ મુધી પરાધિન રહે છે. જે માણસ કારતકના ભીષ્મ પંચક-
 માં પુષ્કરમાં સ્નાન કરે છે તે ગાય, બાળક, પશુ અને પ્રાણીને
 વધ કરનાર હોય તો પણ સ્વર્ગ લોકમાં જાય છે. સઘળા તીર્થોની
 વાચમાં રચાયેલ પવિત્ર, મણુ લોકમાં શ્રેષ્ઠ, પાપનાશક તીર્થોને
 આધાર, સઘળા દેવોનું નિવાસસ્થાન એવું પ્રજાપુષ્કર પ્રજા

થાઓ. કારતકના પાંચ દીવસ પુષ્કર પથિવ ઉપર રહી આકીના દિવસોમાં અંતરિક્ષમાં રહે છે. હે દિવસ આ સઘળું વૃત્તાંત મેં તમને સંભળાવ્યું હવે વારંવાર કેમ પુછોછો ? ને પુષ્કરમાં ગાદાન, મધ્ય પુષ્કરમાં ઉત્તમ ભુમીનું દાન અને કર્ણી પુષ્કરમાં સોનાનું દાન દેવું જોઈએ આ ત્રણે પુષ્કરની દક્ષણા છે. ધરણીધર વારાહ દેવની સ્તુતી કરવાથી માણસોને પુન્ય થાય છે અને પાપથી મુકાય છે. શ્રેષ્ઠતીર્થના સ્નાનનું માહાત્મ વર્ણવી હવે તમે સઘળા રૂપીઓને વારંવાર નમસ્કાર કરું છું. લોમહરશાણના પુત્ર પુરાણીક સુતજીએ પંચનદ સરોવરનું સાક્ષાત માહાત્મ પ્રાહ્મણોને સંભળાવ્યું જેના સાંભળનાથી સઘળાં પાપ નાશ થઈ જાય છે- આ પુષ્કરના મહાત્મને સાવધાન થઈ જે કોઈ વાંચશે તે સહસ્ર કોટી કલ્પ લગી ખ્રલ્લોકમાં વાસ કરશે. જે માણસ કારતક સુકલ પક્ષમાં જોઈ કુંડમાં સ્નાન કરી વારાહદેવનું દર્શન કરશે તે માતાનું દુધ કરી નહીં પીએ. પુષ્કર-તીર્થની ખરાબરી ખીન્નું તીર્થ નથી. પુષ્કરના જળની ઉપમા નથી. પુષ્કરના સ્નાનનો મહીમા અપાર છે.

ઈતી શ્રી પદ્મપુરાણે પુષ્કર માહાત્મે વિશો અધ્યાય સમાપ્ત.
માહા સુદી ૧૫ સંવત ૧૯૪૮ ને વાર સુકરવારને રોજ ગ્રંથ પુર્ણ થયો.

અત્યન્ત વિસ્તાર પામેલા. ધાતુ પૌષ્ટિક સુધ્ધિન ગોળીઓ.

આ ગોળીઓ પોતાના પ્રભાવવડે નપુષકને પુરુષત્વતા બક્ષે છે, અને આઠ પ્રકારની ધાતુ ક્ષિણતા, પાન્ડુ, પ્રમેહ, અમ્બાપીત, નબળાઈ, કળતર, ચક્રી, વાઈ, વાયુ, માથા, બિદર, મંદાગ્નિ, અંધક્રોષ, શ્લેષ્મ, તાવ, અને અતીસાર ક્રિયાદીક રોગોનો નાશ કરી શરીરમાં પુષ્ટિ લાવે છે, અને લોહી સુધારી શરીરની કાન્તિ વધારે છે. સ્ત્રીઓને પણ સરખીજ ફાવદામન્દ છે.

૪૦ ગોળીની, ડાભડી એકની કીંમત રૂ ૧) ટપાલ ખર્ચ જુદું. જેઓ રૂ ૫૦ની ગોળીઓ સામટી મંગાવશે તેને ટપાલ ખર્ચ માફ. એવ રીતે રૂ ૧૦૦ની મંગાવ નારને ટપાલ ખર્ચ માફ ઉપરાંત રૂ ૧૦) સેંકડે કમીશન મળશે. રોકડી કીંમતે અથવા વેલ્યુપેએઅલ્થી નીચેના સરનામાથી મળશે. નાટપેડ કાગળ લેવામાં આવશે નહીં.

ખાવાની રીત—જે ગોળીઓ સવારે દુધની સાથે ખાવી. ખાવામાં કોઈ પ્રકારનો પરહેજ નથી, પરંતુ તે લ, મરચા અને ખટાઈ થોડી ખવાય તેમ સારૂ. પ્રમેહ વાળાને જે ગોળીઓ સવારમાં અને જે ગોળીઓ સાંજે રૂ દુધ સાથે ખાવી મીઠું થોડું ખાવું કદાચ કોઈ પ્રકૃતિ વાળાને આ ગોળીઓ ગરમી જણાવે તો ગોળીઓ ખા ધા પછી વધારે દુધ વાપરવા બલામણુ છે.

આ ગોળીઓ તદ્દન વનસ્પતીની બનેલી છે.

અજમેર આગ્રા દરવાજા } ગોળી બનાવનાર
નેહેર મોહાલા } મોહનલાલ બેચરલાસ.

